

3/9/365

১০৩২

বিশ্ব কবিতা

লক্ষ্মীনন্দন বসু

উত্তরী প্রাবলিচিং কনস্ট্রাক্শন

বিশেষ
এৰাতি

*BISHESH ERAATEE : An Assamese Novel by Dr Lakshminandan Bora :
First Published : February 1979/Publisher : B. B. Chakraborty, B. P.
Concern, 1/H, R. M. Lane, Cal-12./Printers : M. R. Saha, Purbanchal
Mudranee, 18 Ramnath Biswas Lane, Cal-9, Cover Designed by Aban Barua.*

পাঁচ টকা মাথোন

বিশেষ এৰাতি [উপন্যাস] : ড° লক্ষ্মীনন্দন বৰা/প্ৰথম প্ৰকাশ : ফেব্ৰুৱাৰি ১৯৭৯
প্ৰকাশক : বনবিহাৰী চক্ৰৱৰ্তী, ভৱানী পাবলিচিং কনছাৰ্ণ, ১/এইচ বাধানাথ মল্লিক লেন,
কলিকতা-১২, মুদ্ৰক : মনোবৰুণ সাহা, পূৰ্বাঞ্চল মুদ্ৰণী, ১৮ বামনাথ বিশ্বাস লেন, কলিকতা-৯

বেটুপাতৰ শিল্পী : অবন বৰুৱা

কেপ্টেইন হাজৰিকাই বিবক্ত হৈ মোক সুধিলে :

“আপুনিও পাহৰিলেনে ?”

হাজৰিকাৰ বিবক্ত মুখখনৰ ফালে চাই মই কলৌ, “পাহৰাটোৱেই স্বাভাৱিক। গৰাখহনীয়াই এই ঠাইৰ ৰূপ বদলাইছে। তদুপৰি মই যোৱা ডেৰ বছৰ অসমত নাছিলোঁ।”

লাহিমপুখুৰী অঞ্চললৈ মই অহাৰ কাৰণ হ’ল—চিকাৰ। লুইতৰ পাবৰ এই গাঁওখনৰ পথাৰখনত এসময়ত মই কিমান যে চিকাৰ কৰিছিলোঁ। লাহিমৰ পথাৰৰ ওপৰেদি কত ধৰণৰ চৰাই যে উৰে!

আমাৰ জীপ গাড়ীখন আমাৰ দৰেই অবসন্ন। ধূলিৰে ছাটি ধৰিছে। টুপী পিন্ধি নথকা হ’লে কিজানি আমাৰ চুলিবোৰ ধূলিত গজা হুবৰি যেন লাগিলহেঁতেন। এই অঞ্চলটোলৈ যেন মহামাৰীহে লাহিছে। প্ৰায় এমাইল বাট আহিলোঁ। কিন্তু বাটত ধূলি-মাকতি সানি থকা শেঙুণ-নকা ল’ৰা-ছোৱালী কেইটামানৰ বাহিৰে কাকো নেদেখিলোঁ। এফালে বিৰাট লুইত, এফালে সৰু সৰু নিজীৰ কিছুমান গাঁও। তাৰ মাজেদি আমাৰ জীপৰ ওখ-চাপৰ গতি।

তাৰ পাছত আকৌ বিশাল পথাৰ। পথাৰত যেন জুইহে লাগিছে।

আগতে এই পথাৰ লখিমীৰ ভৰত হেন্দোলদোপ হৈ আছিল। এতিয়া দলনিত বাদে অইন একো নাই। মোৰ দুখ লাগিল। ইয়াত কত কি হ’বলগীয়া আছিল,—মথাউৰি, স্কুল, হাচপতাল।

কিন্তু একো নহ’ল।

সকলো ঠাইতে বৰনৈয়ে চেলেকি থৈ যোৱাৰ চিন।

হাজৰিকাই ক'লে, “আমি এখন অচিন দেশত সোমোৱা যেন লাগিছে।”

মই দুখেৰে ক'লোঁ, “এবা, অচিন দেশ যেন লাগিছে। কিন্তু এসময়ত ইয়াৰ পথাৰৰ মাজৰ পৰা বিহুগীত শুনা গৈছিল। গাঁৱত খোল তাল মৃদঙ্গৰ বোল। কিজানি কিছুমান মানুহ লক্ষীমপুৰৰ ফালে উঠি গ'লগৈ।”

জীপৰ গতি বঢ়াই দিলোঁ। কাৰণ কিছু দূৰত কিছু সজীৱতাৰ আভাস পালে। মনত পৰিল সেই পমা-গমাৰিৰে ঠাচ খোৱা গাঁওখন পাব হ'লেই, এই শিলঙটি দিয়া আলিটো অলপ বহল হ'ব, এখন ঘন বসতিৰ গাঁও পাম। তাৰ পৰা এমাইলমান গ'লেই সেই মথাউৰি বিভাগৰ পৰিদৰ্শন ঘৰটো পাম।

তথাপি মই নিশ্চিত নহয়।

কেপ্টেইন হাজৰিকা অত্যন্ত বিবক্ত। তেওঁ ছিগাৰেট টানি মদৰ নিচাত বেছচ হোৱা মানুহৰ দৰে চলমান আকাশৰ ফালে চাই ব'ল। অৱশ্যে এয়াৰ বচন মাতিলে, “স্বৰাজৰ পাছত এই ইঞ্জিনিয়াৰবোৰৰ দেশসেৱাৰ সুচল ওলাইছিল। কিন্তু সিহঁতে এই সুচল গ্ৰহণ নকৰিলে। দেশৰ অপকাৰহে কৰিলে। বুইছে, কেপ্টেইন ববা, এইবোৰ ঠাই কিছু বছৰৰ পাছত এন্দুৰৰহে বাসস্থান হ'ব।”

আলিৰ বাঁও কাষৰ জৰাজীৰ্ণ জুপুৰীবোৰ পাব হৈ আমি এটা মথাউৰিত উঠিলোঁ। মথাউৰি ইঞ্জিনিয়াৰবোৰৰ কি যে কাৰিকৰী বিদ্যাৰ নমুনা। কোনো কোনো ঠাইত মথাউৰিয়ে জীপৰ ভৰটোও সহিব নোখোজে।

এটা মানুহ দেখি জীপ বখাই দিলোঁ। মানুহটোৱে হতভম্ব হৈ আমাৰ ফালে চালে।

মই জীপৰ পৰা নামিলোঁ। মানুহটোৱে আঠমূৰীয়া মলিন কাপোৰ এখন পিন্ধিছে। কান্ধত এখন পানী গামোছা। তাৰ কামিহাড় গণিব পাৰি। তাৰ হাতত এখন কপি দা।

“হেবা, ইন্সপেক্সন বাংলাটো এই ফালেনে কি?”

“ইনিচ্‌পেক্‌চোন বাংলা? মানে ইঞ্জিনিয়ৰ চাহাববোৰে যে জিৰাইহি?”

“জঁ—”

“আজিকালিতো কোনো তালৈ নেযায়।”

“কিয় নেযায়?”

“কিন্তু মই হ'লে যোৱা দেখা নাই।”

“আমি হ'লে যাম। তাত চকিদাৰে থাকেনে নেথাকে?”

“বকুল কাইটি দিনত থাকে হ'বলা।”

“কোনো নেযায় যদি সি থাকে কিয়?”

“কি ক'লে, কেতিয়াবা বেয়া মতলবৰে অভইচিয়া ইঞ্জিনিয়া ওলাইহি। সি চাকৰিৰ দায়ত থাকে।”

“বকুল তোৰ কিবা হয়?”

“একে গাঁৱৰে।”

“পিছে তই দেখুৱাব পাৰিবি?”

“বহুত অসুবিধা। মথাউৰিটোৰ পৰা উত্তৰে নামিব লাগিব।

এখন হাবি পাব। হাবিৰ বাটেদি গৈ থাকিব লাগিব।”

“তেনেহ'লে তই আমাৰ গাড়ীতে উঠ।”

“মই যে নিজৰ ঘৰলৈ ভালেখিনি উভতি আহিব লাগিব।”

পাঁচ টকা লবি।”

“হ'ব, হ'ব।”

মানুহটোৰ নাম কাহুদী। সি জীপৰ পিছফালে উঠিল। ভয়ে ভয়ে বহিল। হুডটোত মাটিৰ সমান্তৰাল হৈ থকা লোৰ মাৰিডাল এটা হাতেৰে ভালকৈ খামুচি ল'লে। বোধকৰোঁ জীপৰ জোকাৰণি সম্পৰ্কে তাৰ অভিজ্ঞতা আছে।

জীপ কিছু দূৰ চলিল। তাৰ পাছত মথাউৰিৰ পৰা নামিল। কোনোমতে জীপখন যাব পৰা বাটেৰে অতি কষ্টে জীপ চলালোঁ।

জীপ চলিল সৰু সৰু শুকান মকাল বাঁহৰ ওপৰেদি, উই হাঁফলুৰ দাঁতিয়েদি আৰু নকৈ গজা লকচা বনৰ ওপৰেদি। গৰুৰ লাওখোলা ছুটাৰ পৰা অতি পাবদৰ্শিতাবে জীপৰ চকাকেইটা বচালোঁ। প্ৰায় আধা মাইল বাট দহ মাইল যেন লাগিল। লুংলুঙীয়া বাটটো চেচুক। দুয়ো কাষে মকাল বাঁহ, নাহৰ, ছোৱাগছ আৰু ডেৱাছালি গছৰ ডাঠ হাবি। মাজে মাজে জীপ বখাবলগীয়াও হৈছিল। ইঞ্জিন বন্ধ হোৱাৰ লগে লগে আবেলি বেলিকাই শুনিছিলোঁ, গছৰ ডালত চৰাইৰ কলহ, হুহুৰ হুঁটা মাত আৰু আমাৰ অলক্ষিতে থকা কোনোবা হিংস্ৰ জন্তুৰ নাকৰ ফোঁচফোঁচনি।

অবশেষত এডোখৰ মুকলি ঠাইৰ উমান পাই সকাহ পালোঁ। নাতিদূৰৈত এটা চৰকাৰী মাৰ্কা ঘৰ।

অস্পষ্ট আখৰ কেইটা চকুত পৰিল।

এখন ফলিত লিখা আছে—INSPECTION BUNGALOW E & D DIVISION.

বাংলাৰ সমুখত জীপখন গেঙনি পাৰি ব'ল।

আমি কঢ়িয়াই আনা কাহুদী নামৰ মানুহটো পিছ ফালেদি শহা পহুৰ ক্ষিপ্ৰতাৰে নামিল।

কেপ্তেইন হাজৰিকা নামি কমালেৰে পোছাকৰ ধূলি গুচাবলৈ ধৰিলে।

জীপৰ শব্দ শুনি বাংলাটোৰ পৰা কিছু দূৰত থকা জুপুৰীটোৰ পৰা এটা মানুহ ল'ৰি আহি আমাক চালাম দিলেহি।

কাহুদী : কাইটি, এয়ে পোচাই দিলোঁহি। মই যাওঁ।

মই তাৰ হাতত পাঁচটা টকা দিলোঁ।

সি কৃতজ্ঞ হৈ গুচি গ'ল।

বকুল নামৰ আদহীয়া বয়সৰ চকিদাৰটোৱে জীপৰ পৰা আমাৰ মালবস্তুবোৰ নমালে। আমি প্ৰত্যেকেই হাতত চিকাৰৰ বন্দুক

ল'লে। বকুলে কোঠা এটা খুলিলে। দুৱাৰ খোলাৰ লগে লগে দুৱাৰৰ পৰ্দা আৰু চৌকাঠৰ মাজৰ শূন্য ভাগত মকৰাৰ জাল দেখিলোঁ। পৰ্দা ভেদ কৰি বকুল সোমাই যোৱাৰ লগে লগে মকৰাজাল ছিগি গ'ল। বকুলে বেডিং দুখন দুখন বিছনাৰ ওপৰত থ'লে।

কোঠাটোত সোমায়ৈ মই উৎকট গোন্ধত নাক কোঁচাই পেলালোঁ।

কেপ্তেইন হাজৰিকাই আঙুলিৰে নাকত চেপা মাৰি ধৰিলে।

হাজৰিকাই ক'লে, “নিশ্চয় এন্দুৰ মৰিছে।”

“হেৰ চকিদাৰ, ইয়ালৈ কোনো নাহেনে কি?”

“এতিয়াৰ চাহাব কেইজন নাহে।”

“তেনেহ'লে ইয়াত তই থাক কিয়?”

“দৰমহাটো পাই আছোঁ কাৰণেহে।”

“ইমান ঘোকটত ইন্সপেকচান বাংলা সজাৰ মানে হয়? যমো ইয়ালৈ নাহে।”

“যম নাহিলেও, চাহাব, দুমাহৰ অন্তৰে অন্তৰে ইয়ালৈ ঠিকাদাৰ আহে, ইঞ্জিনিয়া চাহাব আহে।”

“কি কৰে? জিবণি লয়হি?”

“ক'তনো জিবণি ল'ব, চাহাব। এইটো চৰকাৰী ঘৰ নুবুলি ঠিকাদাৰ-ইঞ্জিনিয়াইঁতৰ অন্তেষপুৰহে বুলিব পাৰি।”

“মানে—?”

“অন্তেষপুৰত কুঁৱৰীহঁতৰ লগত তামচা কৰেহি।”

“সেয়েহে ইমান যমে ঢুকি নোপোৱা ঠাইত!”

“চাহাব, বাতিও থাকিব?”

“জী।”

“এৰা চিকাৰ কৰা মানুহ যেতিয়া কিহৰ ভয়? মই হ'লে বাতি নেথাকোঁ।”

“তেনেহ’লে আমি কি কৰিম ?”

“থাকিম বাক । আপোনালোকৰ সাহতে ।”

“তই বাক বিছনা-পত্ৰবোৰ পাৰি থ’বি ।”

মই চকিখনত বহিলোঁ । কিন্তু চকিৰ হাতলত ধূলিৰ চামটি দেখি হঠাতে থিয় হৈ দেখিলোঁ—চকিত মই বহা অংশত মোৰ সাঁচ বহিছে । তাকে দেখি বকুলে তাৰ গামোচাখনেৰে চকিখন চাফ কৰি টেবুলখনো চাফ কৰিবলৈ ধৰিলে । মোৰ পোনে পোনে থকা ওখ ড্ৰেছিং আয়নাখনত নিজৰ প্ৰতিবিম্ব অতি অস্পষ্টভাৱেহে দেখিলোঁ । কাৰণ ঘোলা নিশ্চল পানীতো কিজানি তাতোকৈ ভাল প্ৰতিবিম্ব দেখা যাব । মই হাতখন আয়নাত দিয়াৰ লগে লগে তাত আঙুলিৰ সাঁচ বহি গ’ল । হাতখন ঘূৰাই মচি দিয়াত আয়নাৰ ধূলিৰ মাজতে স্বচ্ছ ঘূৰণীয়া আয়না এখন হৈ পৰিল ।

হাজৰিকাই মাত লগালে, “চকিদাৰ, তই কমটো চাফা নকৰেনে কি ?”

চকিদাৰে ক’লে, “যিদিনা মানুহ আহে সেই দিনাহে চাফ কৰোঁ ।”

“ঠিক আছে, তই বাক এইবোৰকে চাফ কৰি থাকি অন্তেষপুৰ সজাই থাক । আমি শেহ বাতিয়েই চিকাৰলৈ যাম । এতিয়া আগতে ঠাইবোৰ চাই আহোঁগৈ ।”

হাতত বন্দুক লৈ চকিদাৰটোৱে দেখুৱাই দিয়া এটা লুবলীয়া বাটেদি চিকাৰৰ ঠাইলৈ ওলালে । আকাশত বেলিৰ প্ৰচণ্ড প্ৰতাপ । ইল্‌পেক্‌চন বাংলা থকা হাবিখন পাৰ হৈ পথাৰ পোৱাতহে এটা সুন্দৰ বতৰৰ আভাস পালে ।

মই ক’লে, “এইখনেই বৰচিলা পথাৰ । মোৰ মনত পৰিছে । হাজৰিকা, এয়া দেখিছে—ভেলেঙী পহৰ খোজ । এয়া আকৌ কুকুৰনেচীয়া বাঘৰ ।”

“ফুটকা হৰিণ আছে ।”

“বাঘ থকাৰ চিন আছে । গতিকে হৰিণো থাকিব ।”

বৰচিলা পথাৰ পাৰ হৈ ধমপুৰা হাবি পাওঁতেই বেলি লহিয়ালে । বৰচিলা পথাৰৰ সৌন্দৰ্য্যত আমি মোহ গ’লে । অকস্মাৎ বতৰটো গোমা হ’ল । দলনিৰ সিপাৰৰ সেউজ মলিন হ’ল । মই ক’লে— “এই পথাৰৰ সিটো মূৰতে হাবি । তাতেই শেহ বাতি চিকাৰ কৰিব লাগিব । কিন্তু এতিয়া নেযাওঁ । কিজানি বৰষুণ পৰিব ।”

“শেহবাতি ওলাবলৈ পাৰিম জানো ?”

“চকিদাৰটো লৈ আহিম ।”

বৰচিলা পথাৰৰ দক্ষিণফালে বৰচিলা বিল । বিলৰ দাঁতিৰ বিস্তীৰ্ণ সেউজ সমতলত আমি একোটা সেউজ লাহী গছৰ দৰে মিলি গৈছোঁ । আমাৰ দৃষ্টি পশ্চিম দিগন্তৰ বৈচিত্ৰ্যত, আকাশৰ মাটিবৰণীয়া চন্দ্ৰাতপত, ওচৰৰ দলনিত ।

আমাৰ মন উতলা হৈছে । পথাৰৰ পোক-পৰুৱা আৰু মাছ-কেঁকোৰা খাই জীয়াই থকা কেবাবিধো চৰাইৰ মত শুনিছোঁ । মোৰ পৰা দহ গজমান আঁতৰত ছটা কাম চৰাইয়ে দলনিৰ মাজত লুকাভাকু খেলাইছে । এটাৰ ঠোঁটত এটুকুৰা দল । তাকে দেখি মোৰ সৰুতে শুনা বিয়া নাম একট মনত পৰিছে :

—“কাম চৰাইৰ বঙা ঠোঁট,

তাতে দিলে সেন্দূৰ ফোঁট ।

“ককাইদেউ ককাইদেউ নিতৌ গালি পাবে মোক ।”

আৰু দেখিছোঁ, ডাউকৰ ডেউকাত বিয়লিৰ এফাল ঢাক খোৱা বেলিটোৱে সিঁচি দিয়া বঙৰ পয়োভৰ । তাৰ গভীৰ মাতটোৱে জনমানৱহীন পথাৰখনক প্ৰাণ দিছে । প্ৰকৃতিৰ নিজস্ব প্ৰাণ । আকাশে এতিয়া পলসুৱা বং লৈছে ।

অৱশ্যে বৰটোকোলাৰ উপস্থিতিয়ে পথাৰখনক সুকীয়া কৰিছে । ইয়াৰ ৰাজত্ব কৰিছে যে শব্দহীন বৰটোকোলাবোৰেহে । খাপ খোৱা পৰিবেশত বৰটোকোলাও সুন্দৰ ।

বনবীয়া হাঁহৰ মাত শুনিছোঁ। ধেনুভিবীয়া সমষ্টি একোটা হৈ
শৰালি হাঁহৰ জাক, বগলীৰ জাক আৰু ফেচু-বালিমাহীৰ জাক দিনান্তৰ
গান গাই গাই উৰি গৈছে—নিঃসীম দিগন্তলৈ, শান্তিৰ নীড়লৈ।

দেওহাঁহৰ মাত শুনিছোঁ। হয়, এয়া দেওহাঁহৰ মাত। এইবিধ
বিৰল চৰাই। বিশেষজ্ঞসকলে লুপ্ত হৈ যাব বুলিও সন্দেহ কৰে।
অথচ ইয়াত দেওহাঁহ আছে। মই দূৰৈলৈ চাইছোঁ। দলনি বতাহত
হালিছে ছলিছে। মই একো দেখা নাই। বাইনোকুলাৰ চকুত দিছোঁ।
এহাল দেওহাঁহে ধৰা দিছে। ওপৰত চৰাইৰ ধেনুভিবীয়া বেথা।
দেওহাঁহক গুলিয়াবলৈ মই ইচ্ছা কৰা নাই। সিহঁতৰ ৰূপত মই
ভোল গৈছোঁ। দলনিৰ কাষে কাষে গৈ সিহঁতক ওচৰৰ পৰা চোৱাৰ
হেঁপাহ হৈছে।

মই গুলী কৰিবলৈ মানা কৰাৰ কাৰণে কেপ্টেইন হাজৰিকাৰ খং
উঠিছে। মই কৈছোঁ, “কাইলৈকো আহিম। ঠিক ইমান সময়তে।
আজি পাবিলে এটা দেওহাঁহক জখম কৰিম। পাছত জখম ভাল
কৰি চিড়িয়াখানালৈ দান দিম।”

দেওহাঁহৰ বংশ লুপ্ত হ’ব খোজাটো হাজৰিকাৰ সমস্যা নহয়;
সমস্যা বন্যপ্ৰাণী-বিশেষজ্ঞৰহে। তথাপি তেওঁ মোৰ অনুৰোধ বক্ষা
কৰিলে। আমি আগুৱাই গ’লোঁ। খালি চকুৰে এযোবা দেওহাঁহ
দেখি ভোল গ’লোঁ। ভগবানৰ কি অপূৰ্ব সৃষ্টি! আকাশ, মাটি,
দলনিৰ সেউজ, লকচাবন আৰু এবালিৰ ডাঠ সেউজ, তিতা মাটিৰ
বঙৰ উৰণীয়া মেঘ আৰু উদ্ভাৱল বতাহৰ মাজত এহাল দেওহাঁহ।
কি অপূৰ্ব সংযোগ! মই ছবি অঁকা মানুহ। এই ৰূপ ছবিৰ মাজত
ধৰি বাথিবৰ বাবে মোৰ মনটোৱে প্ৰাণ পাই উঠিছে। সৃষ্টিকামী
প্ৰাণ।

এতিয়া পশ্চিমত বিয়াগোম শৰাইৰ দৰে ঘনক’লা পানী-গছ।
চকুৰে মনিব পৰা দূৰৈত! ম’হৰ পিঠিত উঠি থকা মানুহটোক ম’হটোৰে
সৈতে আন এটা পানী-গছা যেন লাগিছে। সকলো চৰাই ঘৰমুৱা

হৈছে। হিজলৰ মাজৰ চৰাই বাহত চৰাই পোৱালিৰ মাত
শুনিছোঁ।

দেওহাঁহযোৰ উৰা মাৰি আন এঠাইত পৰিছে। বন্দুকটো
টোৱাইছোঁ। সিহঁত অকস্মাতে উৰি গৈছে। চকুৰে মনিব নোৱৰা
হৈছোঁ। আমি দেওহাঁহক বন্দী কৰাৰ আশা এৰিলোঁ। বাকীবোৰ
চৰাই যে এতিয়া গুলীয়ে ঢুকি নোপোৱা উচ্চতাত।

আমি টৰ্ট মাৰি মাৰিহে আহি থাকিবলগীয়া হ’ল। লেম এটা
জ্বলাই থৈছিল কাৰণে ইন্সপেক্টন বাংলা উলিউৱাটো সহজ হ’ল।
পোনতে জীপখন চাই ল’লোঁ। স্পেয়াৰ চকাটো আৰু বাকী চকা
কেইটা ঠিকেই আছে। চকা খুলি নিব পৰা ধৰণৰ কাৰিকৰ চোৰ
কিজানি ইয়াত নাই।

আমি আহি পালত চকিদাৰটোৱে ওচৰ চাপি ক’লে, “খোৱাৰ
যোগাৰ কৰিমনে, ক’ৰবাত খাই আহিবগৈ?”

মই মাত লগালোঁ, “আমাৰ সকলো ঠাইতে শহুৰৰ ঘৰ আছে
বুলি ভাবিছনে কি?”

সি বৰ বগৰ পালে। হালধীয়া দাঁতকেইটা উলিয়াই হাঁহিলে।
ইতিমধ্যে দেখিলোঁ, সি আমাৰ বিছনা কেইখন ভালকৈ পাৰি থৈছে।
চিকা এন্দুৰৰ গোন্ধটোও নাকত লগা নাই। বোধকৰোঁ ক’ৰবাত মৰি
পৰি থকা ছুটা এটা এন্দুৰ বা চিকা সি বিচাৰি পালে আৰু দূৰৈত
পেলালগৈ। টেবুল লেম্পৰ পোহৰত তাক চালে। অকালতে বুঢ়া
হোৱা এটা হাড়শকত ওখ মানুহ। তাৰ নাকটো থেতেলা খাই চেপেটা
হোৱা ধৰণৰ। তাক দেখিলে ভাব হয়, এসময়ত সি মাৰপিট কৰি
বৰ্তি আছিল। এতিয়া তাক মদৰ নিচাই পাৰ্থিৱ জগতৰ পৰা সামান্য
উৰ্ধত বাখিছে।

লেম্পৰ পোহৰত তাৰ চকুহাল জন্তুৰ চকুৰ দৰে তীব্ৰবিৰাইছে।

কেপ্টেইন হাজৰিকাই চকিদাৰটোক অকণো গুৰুত্ব দিয়া নাই।
খালি পৰি থকা বেড্ হ’ল্ডাৰটোত হাত ভৰাই—ট্ৰেন্জিচটৰটো

উলিয়াছে। বিস্কুটৰ টেমা এটাৰ পৰা স্ন'ব টেমা এটা উলিয়াই মুখত অলপ স্ন' ঘঁহি—কোনোবা বেতাৰ কেন্দ্ৰত গান বিচাৰি ট্ৰেনজিচ্‌টাৰটো পকাইছে। ট্ৰেনজিচ্‌টৰৰ পৰা গান নোলাই ছুটা এটা উচ্চ স্বৰৰ চীনা-জাপানী ভাষাৰ শব্দইহে কোঠাটো মুখবিত কৰিছে। মই বিছনাৰ এচুকত বহি হাজৰিকাৰ বিবক্ত মুখখনলৈ চাই চাই চকিদাৰটোৰ লগত বাক্য বিনিময় কৰিছোঁ।

“তোৰ নামটো কি বুলি কৈছিলি?”

“বকুল। বকুল গায়ন।”

“গায়ন? তেনেহ'লে গীত গাব পাৰ?”

“পিছে চাহাব, লুইতেই আমাৰ কাল হ'ল। আমি ডাল দৰিদ্ৰ হ'লোঁ। দুখীয়াৰ আৰু কি গীত-মাত? বানপানীৰ কিবীলিয়ে খোলতালৰ মাত তল পেলালে। আমাৰ কণ্ঠতে গীত মূৰ্ছা গ'ল।”

“ভালকৈ বন্ধা-বঢ়া কৰিব পাৰিবি?”

“পাৰিম।”

“বস্ত্ৰ-চস্ত্ৰ আছে?”

“পইচা দিয়ক।”

“কি কি কিনিবি?”

“চাউল আৰু তেল পিঁয়াজ আৰু গৰম মচলা।”

“গৰম মচলা? মাংস জানো আছে?”

“হয় চাহাব, আপোনালোকৰেই কপাল। এটা ডাঙৰ চাই বনকুকুৰা মাৰিলোঁ।”

“বাঃ বৰ ভাল কথাতো! চিকাৰ কৰিবলৈ গ'লোঁ আমি আৰু চিকাৰ কৰি মাংস খুৱাবি তই। কেনেকৈ মাৰিলি?”

“জোপ লৈ আছিলোঁ। ফৰ্মুটিয়াই মাৰিলোঁ।”

“বাক, বকুল, তই কি দুখত ইয়াত বনবাস খাটিছ?”

“এৰা চাহাব, সাইলাখ বনবাসেই। ইয়াত সন্তাপ পাই জীৱনলৈ মায়া নথকা মানুহেহে চকিদাৰী কৰিব পাৰে। মোৰ কোনো নাই,

চাহাব,—মথাউৰি বন্ধা বিভাগটো বহাৰ পাছত একমাত্ৰ জীয়াৰীক হেৰুৱালোঁ। জীয়াৰীৰ দুখতে মোৰ মানুহজনীও মৰিল। (হঠাতে খং উঠি) কিন্তু চাহাব, মই ইয়াৰ পোটক তুলিমেই। এদিন সি কোনোবা ছোৱালীক বেইজ্জতি কৰিবলৈ ইয়ালৈ আনক, তাক কাটি টুকুৰা-টুকুৰ কৰিম।”

বকুলে এটা হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে।

মই ক'লোঁ, তোৰ গোটেইবোৰ কথা শুনিবৰ মন গৈছে।”

সি ক'লে, “পাছে-পৰে, ভাত-দাইল বঢ়াই আহি ক'ম। এতিয়া পলম হৈছে। মই দোকানলৈ যাওঁ।”

বকুল যোৱাৰ লগে লগে মই দুৱাৰখন মাৰি দিলোঁ। এতিয়া দেখিলোঁ, কেপ্টেইন হাজৰিকাই পোছাক সলাই বেৰত গাঁকটো থিয়কৈ লৈ, তাত পিঠিৰ ওপৰ অংশ আৰু মূৰটো পেলাই, ওচৰৰ ওখ টুলখনলৈ লেম্পটো আনি আৰামেৰে কিতাপ পঢ়ি আছে। সি আঁতৰলৈ আহিলে লগত দুখন এখন কিতাপ আনেই। মানুহটোৱে খুব কম কথা কয়। অৱশ্যে সবস আলোচনাত ভাগ লয়। কেতিয়াবা মানুহটোক নীৰস লাগে। কিন্তু আমাৰ লগৰ ভালেমানে কয় যে তাৰ মৌনতাই মাজে মাজে এবুঠেই আৰ্টৰ ৰূপ লয়। অনস্বীকাৰ্য্য যে হাজৰিকাৰ ব্যক্তিত্ব আকৰ্ষণীয় আৰু মোহনীয়।

মানুহটোৰ মাথোন দুটা দুৰ্বলতা।

কিতাপ আৰু মদ।

এতিয়া সন্ধিয়া শেষ হৈছে।

ইন্সপেক্‌চন বাংলোৰ চৌপাশে হাবি। এতিয়া আন্ধাৰ ইমান গাঢ় যে জুলীয়া আন্ধাৰতহে যেন গছ-গছনিবোৰ ডুব গৈ আছে। গছৰ মুঢ়াবোৰ, ফুটকা গছবোৰ আৰু কথনাফুলবোৰ কৃষ্ণ সমুদ্ৰৰ জীৱজন্তু যেন লাগিছে। জোনাকীবোৰৰ পোহৰে আন্ধাৰক গভীৰতৰ কৰিছে। জোনাকীৰ তিৰবিৰণিক অতল সমুদ্ৰৰ কোনোবা হিংস্ৰ জন্তুৰ চকু যেন ভাব হৈছে। এতিয়া কেপ্টেইন হাজৰিকাই চাগৈ

তাৰ কোনোবা প্ৰিয় লেখকৰ ডিটেকটিভ উপন্যাসৰ চাঞ্চল্যৰ মাজত মানুহৰ আদৰ্শ হনন-প্ৰযুক্তিৰ খোবাক পাইছে।

মই একোতে মনটো গুজি থ'ব পৰা নাই। মই কিন্তু এখন ভয়াবহ ঠাইৰ শিহৰণ অনুভৱ কৰিছোঁ। মই সুকীয়া মানুহ হৈ পৰিছোঁ। মোৰ এতিয়া মিলিটেৰী মেজাজ নাই। মই ভাবিছোঁ—স্বপ্ন আৰু বাস্তৱৰ মাজৰ সীমাবেখা অতি ক্ষীণ। এক অতীন্দ্ৰিয় অনুভূতিয়ে মোক এক ভয়মিশ্ৰিত পুলক জগাইছে। সেই পুলকৰ খলকনি শুনিছোঁ—চৌপাশৰ নিশাচৰ পাখীৰ আৱৰত। আকৃতিহীন চিন্তাৰ কিছুমান শব্দৰে গান বঢ়িছোঁ, গান গাইছোঁ। সেই গানৰে মৰ্ত্যবাসীৰ আৰ্তনাদ, হৃদয়হীনতাৰ বাস্তৱ আৰু লুইতপৰীয়া বাইজৰ বিননিও সামৰিছোঁ। ভাবৰ বিমূৰ্ত ৰূপৰ লগত সুৰৰ বিমূৰ্ত ৰূপৰ মিলন হৈছে।

লক্ষ্য কৰিছোঁ, কিতাপ জপাই হাজৰিকাই একান্ত মনে মোৰ গান শুনিছে। গান শেষ হৈছে। মই উপযাচিয়েই হাজৰিকাক কৈছোঁ, “ধৰ্মই সৃষ্টি কৰা ঈশ্বৰ কেইজনক পুৰোহিত যেনহে লাগে। তথাপি আমাক এজন ঈশ্বৰ লাগে। যদি মোৰ ঈশ্বৰ-বিশ্বাস থাকিলহেঁতেন, চৌপাশে হাহাকাৰ ধ্বনি শুনিও কিজানি সুখী হ'ব পাৰিলোঁহেঁতেন।”

সি ক'লে, “আপুনি ঈশ্বৰক দেখা নেপায়। ইয়াত দেখা পাব যথিনী, জিন বা বুঢ়াডাঙৰীয়া আৰু ভূত।”

“সিও ভাল। তথাপিও ভাবিবলৈ থল থাকিব যে আত্মাও আছে; যদি ভূত-দানহ আছে, তেনেহ'লে কোনো অপ্রমাণিত কাৰণত ঈশ্বৰ আছে। এৰা, মৰি ভূত হোৱাৰ প্ৰমাণ পালে মৃত্যু-চেতনাক সম্ভৱ স্থান দিব পৰা যাব।”

গল-হেৰাৰ শব্দ শুনি দুৱাৰখন খুলি দি দেখিলোঁ—হাৰিকেন লেম্প এটা আন্ধাৰত সঁতুৰি আছে। অৰ্থাৎ বকুল বজাব কৰি আহিল।

বকুলে আহি ক'লে, “কথাৰ ভমকত পইচা নিবলৈকো পাহৰিলোঁ। বস্তু বাকীকৈহে আনিলোঁ।

মই ক'লে, “এতিয়া বন্ধা-বঢ়া কৰা গৈ। পইচা পাছত দিম।”

বকুল বান্ধনি ঘৰলৈ গ'লগৈ। এনেতে এটা ধুমুহকৈ শব্দ শুনিিলোঁ। লগে লগে কেপ্তেইন হাজৰিকাই জোৰেৰে উস্ উস্ আস্ আস্ কৰাও শুনিিলোঁ। মই লৰি তেওঁৰ ওচৰ পাই দেখিলোঁ,—খুলি থোৱা বাথকমটোৰ ওপৰত তেওঁ মুখ বিকটাই মূৰটো মোহাৰি আছে। মোক দেখি তেওঁ বাথকমৰ দুৱাৰৰ ওপৰৰ চৌকাঠডাল দেখুৱাই দিলে। বাথকমৰ দৰজাখন পাঁচ ফুটতকৈ দুই ইঞ্চি মানহে বেছি। তেওঁ তাত খুন্দা খালে। লেমৰ পোহৰত দেখিলোঁ,—তেওঁৰ খুন্দা থোৱা ঠাইডোখৰ উথহিছে।

মই টচ মাৰি কোঠাটো চাইছোঁ। মজিয়াত মৰি-জহি পইতাচোৰা পৰি আছে। ঘৰৰ চুকত এলান্ধু। চিলিঙৰ ওপৰত এন্দুৰৰ ধপধপনি। বোধকৰোঁ এন্দুৰৰ ওপৰত হেপাৰ আক্ৰমণ চলিছে। মোৰ বৰ অস্বস্তি লাগিছে। নিশ্চয়তা বৰ পীড়াদায়ক হৈ পৰিছে। এই ঠাই পৃথিৱীৰ পৰা বিচ্ছিন্ন। আমি যেন আন্ধাৰ আৰু নৈঃশব্দৰ মাজত বন্দী। অকস্মাতে বান্ধনিঘৰৰ পৰা বকুল গায়নৰ গীতৰ বাগিনী শুনিহে সকাহ পাইছোঁ। সি গাইছে:

শুন শুন বে সুৰ বৈবী প্ৰমাণা

নিশাচৰ নাশ নিদানা।.....

ঠাট প্ৰকট পটু কোটি কোটি কপি

গিৰিগড় বেবলি লক্ষা।

বাৰিধি তৰি তৰ গিৰি তৰ গিৰি

শ্ৰৱণে জনমেৰি শঙ্কা ॥

মাজতে গীত শুনাত ব্যাঘাত ঘটাই কেপ্তেইন হাজৰিকাই কৈছে, “চকিদাৰটোক পানী আৰু গিলাচ এটা আনিবলৈ কওকচোন।”

মই কৈছোঁ, “তাৰ গীতটো শেষ হওক।”

সময়ান্তৰত গীতৰ বাগিনী শেষ হ'ল। আকৌ মোৰ মন বিবক্ত হ'ল।
এনে ভাব হ'ল,—এই মাত্ৰ যেন নবকলৈ গন্ধৰ্ব আহি গুচি গ'ল।

মই বাবান্দালৈ ওলাই চিঞৰিলোঁ :

“বকুল, পানী আৰু এটা গিলাচ।”

ভিতৰত হাজৰিকা আগব দৰেই খঙত ভোবভোবাই আছে।
তেওঁৰ মোতকৈও বেয়া লাগিছে। তেওঁৰ এতিয়াই গুচি যাবৰ ইচ্ছা।

মই কৈছোঁ, “আবামত থাকিবই যদি লাগে, চিকাৰ কৰিবলৈ অহাৰ
কোনো অৰ্থ নাই। এতিয়া গ'লে কি লাভ হ'ব? মিছাতে পেটল
খৰচ। শেহবাতিলৈকে ধৈৰ্য্য ধৰা উচিত। আমি সৈনিক। আমাক
এইখিনি ধৈৰ্য্যৰ প্ৰয়োজন।”

মোৰ কথা হয়তো তেওঁৰ মনোমত নহ'ল। ‘হাই ভলিউম’ত
ট্ৰেনজিচটবটো বজাই দিলে।

বকুলে টেবুলত এক জগ পানী আৰু গিলাচ এটা থৈ সুধিলে,
“গিলাচ এটা কিয়?”

মই ক'লোঁ, “মোৰ যেতিয়াই তেতিয়াই এইবোৰ নচলে।”

সি আচৰিত হৈ সুধিলে, “মিলিটেৰী হৈ চেৰাপ নেখায়?”

মই উত্তৰ দিলোঁ, “দেউতাই মৰিবৰ সময়ত মূৰত হাত দি কৈ
গৈছিল—বোপাই, পাবেমানে বিশুদ্ধ পানী খাবি; মদ বিশুদ্ধ হ'লেও
নেখাবি।”

মোৰ কথাত বগৰ পাই বকুলে খুব হাঁহিলে। ইতিমধ্যে এয়াৰ
বেগৰ পৰা ‘বম’ উলিয়াই হাজৰিকাই বাকিলেই। এতিয়া মদ পেটত
পৰিলেই তেওঁৰ কিতাপত মনোযোগ বেছি হ'ব আৰু মোৰ
উপস্থিতিয়েই পাহৰিব।

তেওঁ ক'লেই, “এতিয়া বাক আপুনি উপদেশ দি যাওক; মই
কেয়াৰ নকৰোঁ।”

গতিকে মই হাজৰিকাৰ সঙ্গ কিছু সময়ৰ বাবে ত্যাগ কৰাৰ
কথাই ভাবিলোঁ।

সেয়েহে মই বকুলক ক'লোঁ, “ভাত-দাইল বঢ়াই নিজৰ কথা
ক'ম বুলিছিলি নহয়? এতিয়া ব'ল। তই ভাত বান্ধি বান্ধি কৈ যাবি,
মই শুনি যাম।”

মই বান্ধনিঘৰত থকা টুল এখনত বহি ল'লোঁ। বকুলে খৰি
কেইডাল বঢ়াই জুইকুৰা ভালকৈ ধৰিলে। চাউলখিনি বঢ়াই আহি
মোৰ ওচৰতে কটাৰীখনেৰে পিঁয়াজ আৰু আলুগুটি কুটি কুটি তাৰ
নিজৰ কথা কৈ গ'ল। মোৰ ভাষাত ক'লে সেই কাহিনী এনেকুৱা
হ'ব :

বৰ ভুইকঁপৰ পাছত ব্ৰহ্মপুত্ৰ বাম হ'ল আৰু আৰম্ভ হ'ল প্ৰবল
বানপানী আৰু গৰাখহনীয়া। দুটাকৈ ভঁৰালৰ গৰাকী বকুলে দিনতে
শুনিছে,—বানপানীৰ কিবীলি, যেন দঁতাল হাতীৰ কিবীলি। বানপানী
বাঢ়ি লাহে লাহে সেউজ ধাননি ডুবাইছে। বকুলে আৰু কেইজনমান
খেতিয়কে মথাউৰিৰ ওপৰৰ পৰা ছিগা মথাউৰিয়েদি পাহাৰ যেন হৈ
বাগৰি অহা পানীবোৰে—আশাৰ পথাৰখন ডুবাই পেলোৱা চাইছে।
মূৰত হাত দুখন থৈ চকুলো টুকিছে। ঘৰখনৰ কথা ভাবি আৰ্ত্তনাদ কৰি
উঠিছে। পাবেমানে ঘৰৰ ফালে লৰিছে। ঘৰত গৈ দেখিছে—
পিৰালি ডুবিবলৈ মাথোন দুআঙুল বাকী। কঁপি কঁপি কান্দি কান্দি
বহি থকা ঘৈণীয়েক আৰু গাভৰু ছোৱালীজনী দেখি সি উত্ৰাৱল হৈ
সিহঁতৰ ওচৰলৈ গৈছে। আকৌ লৰি গৈ গোহালি ঘৰৰ পৰা মৈখন
আনি জৰি গছজোপাত আওজাইছে। ঘৈণীয়েক আৰু জীয়েকক
তাত উঠাই দিছে। সিহঁতে কোনোমতে উঠি গছৰ ডালত খোপনি
পিটিছে। সিও উঠি সিহঁতক সাবট মাৰি ধৰি তললৈ চাই দেখিছে—
ঘৰত পানী উঠিছে। খোলা দুৱাৰেদি কচুৰীপানা সোমাইছে।
গুটিধানৰ ভঁৰালৰ গাধৰি তল গৈছে। সি এহাতে বুকুত ধকিয়াই
ধকিয়াই কৈছে : হাঁয় হাঁয়, মোৰ চৰ গ'ল। চৰ ধান গঁজিব এতিয়া।
চৰ নষ্ট হ'ল। ছবছৰ ফচল...

দুদিনৰ পাছত আন বহুত মানুহৰ লগত সিহঁত মথাউৰিৰ ওপৰত।

আৰু তাৰ ওপৰত ম'হ, গৰু, কুকুৰা, ছাগলী একেলগে আছে। মানুহ আৰু জন্তুৱে ভেদাভেদ পাহৰি একেলগে আছে। এদিন ব'দ পৰিছে, এদিন বৰষুণ পৰিছে। ব'দ-বৰষুণ পিঠিৰ ওপৰত পাব হৈছে।

কেইদিনমানৰ পাছত সমাজসেৱী আৰু চৰকাৰৰ মানুহ আহি সিহঁতক কিবাকিবি খাবলৈ দিছে। সিহঁতে থিয় হৈ হৈ শুকান চিৰা আদি খাইছে। মথাউৰিৰ পৰা নামি আজলিয়ে আজলিয়ে ঘোলা পানী খাইছে।

অলপ দিনৰ পাছত পানী শুকাইছে। বকুলে নিজৰ খেতি চাবলৈ গৈছে। লগত নিছে গাভৰু জীয়েক গোলাপীক। সিহঁতে দেখিছে—ঠন ধৰা ধানগছবোৰ গেলিছে। একোডোখৰ মাটি কচুৰী পনাৰে আবৰিছে। কচুৰীপনাবোৰ ফুলিছে। সি ফেকুৰিছে। গোলাপীয়ে উচুপিছে। সিহঁতৰ স্বপ্ন শেষ হৈ গৈছে। এই বছৰ গোলাপীক বিয়া দিয়াৰ কথা আছিল—হাবিবাম মঙলৰ পুতেক জয়বামলৈ।

“পিতাই, নৈৰ বাক জোৰ কমিলনে? আকৌ পানী নাছিলে সৰিয়হ ব'ব পাৰিম।”

“এবা আই, একেবাৰে আশা ছেদ কৰা বেয়া।”

সিহঁত এবালি ভেদ কৰি লুইতৰ দাঁতিত হাজিৰ হৈছে। চকু ডাঙৰকৈ মেলি লুইতলৈ চাইছে। পাৰাণ লুইত। লুইতৰ হেঁপাহ পলোৱা নাই। চটচটে মাটি খহাইছে। সিহঁত থিয় হৈ থকা মাটি ডোখৰো খহাই নিয়ে বুলি সিহঁত দৌৰি আঁতৰ হৈছে। অলপ বৈ বকুলে ফোঁপাই ফোঁপাই কৈছে, “আৰু বন্ধা নাই। এনেকে খহালে আৰু আমাৰ মাটিও নেথাকে। এইফালেই সোঁত ব'ব যেন পাইছোঁ।”

“পিতাই, আগেয়েও বানপানী আহিছিল। কিন্তু এনে হোৱা নাছিল।”

“এবা, আই, মথাউৰি দিয়াৰ দিন ধৰি আমাৰ এই অৱস্থা। লাখ লাখ টকাৰ মথাউৰি হ'ল, লাখ লাখ উটি গ'ল। এতিয়া হ'লে ঠিকাদাৰবোৰ চহৰত ফস্তি মাৰি আছে। আচলতে সিহঁতৰ টকাৰেহে আমাক 'বিলিপ্' দিব লাগিছিল।”

ভাদৰ শেষ হ'ল। মহাপুৰুষৰ তিথিত সিহঁতে মাহ-চাউল এপোহাও দিব নোৱাৰিলে। এদিন নাঙলটোত হাত ফুৰাই ফুৰাই কিবা ভাবি থাকোঁতে বৈশ্বকৈয়ক ঋষেশ্বৰীয়ে ক'লে, “হাতৰ কাণৰ কেইযোৰ বেচি গৰু এহালকে আন। সৰিয়হৰ খেতিতে তৰিব লাগিব।”

বকুলে আনফালে চাই ক'লে, “ভগৱন্তৰ ওচৰত আমি একো দায়-জগৰ লগোৱা নাছিলোঁ। কিন্তু, বিবেচৰী, ক'ত হাল বাম?”

“কিয়?”

“মই ক'ব নোৱাৰোঁ—” থোকথুকি মাতৰে ক'লে—“নিজে চাই আহগৈ।”

ঋষেশ্বৰী আৰু গোলাপী পথাৰলৈ গৈ দেখিলে, খৰালি পথাৰ এতিয়া আগৰ এফাল। গোলাপীয়ে ক'লে, “চা, বো, চা, নিজে নিজৰ ৰং চা। সোঁৱা আমাৰ মাটিয়েই লুইতৰ দ সোঁত।”

ঋষেশ্বৰীয়ে বিয়াকুল হৈ জীয়েকক সাবট মাৰি ধৰি ক'লে, “আই, আমি নিমিষতে ভিকল হ'লোঁ।”

পুহ-মাঘত লাছিমপুখুৰী অঞ্চলত জীপ গাড়ীয়ে কত ধূলি উৰালে। ঠিকাদাৰ মহৰী, ইঞ্জিনিয়াৰৰ প্ৰকোপত লাছিমপুখুৰী তল-ওপৰ। সিহঁতে হেনো লুইতক বান্ধিব। মাটি ভৰীপ হ'ল। তিনি কুৰি পোন্ধৰ লাখ টকা হেনো খৰচ হ'ব। এইবাৰ লাছিমপুখুৰীত ধনৰ উজান। চহৰৰ ঠিকাদাৰ ধৰকাছুটি নোহোৱাকৈ ঘূৰিছে। চৰ তেজপিয়াৰ দল। মহৰীৰ জেপতো দহটকীয়া নোটৰ নুৰা। অসংখ্য মানুহৰ মণি-কাঞ্চনৰ যোগ। সিহঁতৰ টকা হৈছে, আনবোৰৰ হৈছে টকালৈ লোভ। এই লোভে অনাচাৰক প্ৰশ্ৰয় দিছে। এতিয়া বকুলৰ ঘৰলৈ সদা মহৰী আহিবলৈ সাহ হ'ল। লোভত মৰে বৰশীৰ মাছ।

সদা মহৰীয়ে গোলাপীক মৰমেৰে কথা কয়। ওচৰলৈ আহিলে
গাত হাত ফুৰায়।

“আপুনি এইবোৰ খাই আহে কিয়? মোৰ বমি আহিব খোজে।”

“এইবোৰ খালেহে তোৰ ওচৰলৈ আহিবলৈ সাহ হয়, গোলাপী।
নহ’লে তোৰ দৰে গহীন ছোৱালী এজনীৰ কাষ চাপিবলৈ উতুৱা
ডেকাবো সাহস নহ’ব।”

“এনেকৈ নাহিব। মদ খোৱা মানুহলৈ মোৰ ভয় লাগে। চিঞৰি
দিম।”

“মোৰে শপত, গোলাপী, তয়ে যদি এনে কৰ, মোৰ ইমানবোৰ
উপাৰ্জন...”

“কিন্তু...”

“মদতো মই আগৰে পৰাই খাওঁ। নিচা লাগিলে তোক আৰু
বেছি ধুনীয়া দেখোঁ, গোলাপী।”

“আপোনাৰ মতলব কি?”

“আও, মানুহৰ ঘৰলৈ মানুহ আহিব নেপায়নে?”

“বাওক, পিতাই-বোঁ থাকিলে আহিব।”

এয়ে আৰম্ভ।

বকুলে ক’লে, “মই হ’লে কথাটো ভাল দেখা নাই, বিবেচনী।
এইবোৰ আমাৰ ঘৰত নোহোৱা-নোপজা কথা।”

ঋষেশ্বৰীয়ে মাত লগালে, “ছোৱালীক শাসন কৰাত হ’লে পাৰ্কেত।
পিছে ঘৰখন চলিছে কেনেকৈ তু বাখিছ জানো?”

“সেই বুলি যি খুচী তাকে হ’বলৈ দিবি?”

“মই হ’লে একো বেয়া দেখা নাই। সদা মহৰীনো কি বেয়া?
মদটোপা খালেই মানুহ বেয়া হ’ব লাগেনে?”

“তই নুবুজ, বিবেচনী, হাৱাতে টকা পোৱা। মানুহবোৰৰ কথা তই
একো নুবুজ।”

“তয়ে বুজি দেশ ‘উধাৰ’ কৰিছ।”

“কিন্তু তাই এতিয়া ক’লৈ গৈছে?”

“আপিচলৈ—মথাউৰি আপিচলৈ।”

“আপিচত তাইৰ কি কাম থাকিব পাৰে?”

“তাত এখন সভাত। সভাত কোনোবা ডাঙৰ মানুহক মালা
পিন্ধাব লাগিব।”

“অ, বুজিলোঁ। মইনো কি ক’ম? মইতো বোজগাৰ কৰিব
নোৱাৰোঁ! গতিকে তইতৰ ইমান সাহ হ’বই।”

“তই এনেয়ে নলঙা জেঙত লাগি নেথাকিবি। আমি যেনিবা
একেদৰে থাকিলোঁৱেই, সেই বুলি দেশখন সলনি নহ’বনে?”

“তোক সলনি হ’বলৈ কোনে হাক দিছে? তইনো নাচি নুফুৰ
কিয়? ঠিক আছে, মই হালোৱা হৈয়ে থাকিম। তইত যেনেকৈ থাক
থাক। মই দৈয়াঙত মাটি ভাঙিবলৈ যাম। তাতে মোক বাবে-ঘোঙে
খাওক। এয়ে ভাল।”

সদা মহৰীৰ হাতত এটা টোপোলা। সি গোলাপী গোলাপী বুলি
ছবাব মাতিলে। তাৰ মাত শুনি ঋষেশ্বৰী আৰু গোলাপী ওলাই
আহিল।

সদা মহৰীঃ “তেওঁ নাইনে কি?”

গোলাপীঃ “পিতাৰ কথা কৈছে?”

ঋষেশ্বৰীঃ পিতায়েক চহৰলৈ গৈছে। ডেপুটি কমিচনক দৰ্খাস্ত
দিবলৈ গৈছে। দৈয়াং বিজাপত হেনো মাটি দিছে।”

সদা মহৰীঃ কিয় মাটি বিচাৰিব লাগিছে? ভূঞা মহৰীয়ে
হাজিৰা মহৰী দিব খুজিছে।

গোলাপীঃ হাজিৰা মহৰী? কিমান পাৰ?

সদা মহৰীঃ এশ ছকুৰি।

এই বুলি সি ঋষেশ্বৰীক ক’লে, “মা, এটুপি চাহ হ’লে ভাল হয়।”

এই বুলি কোৱাৰ লগে লগে ঋষেশ্বৰী ভিতৰলৈ যায়। লগে লগে সদা মহৰী গোলাপীৰ ওচৰলৈ আহি তাইৰ নিটোল বাহু দুটাত হাত ফুৰায়। তাৰ অনুসন্ধানী হাত দুখন ক্ৰমাত নামি আহে আৰু তাৰ ফালে জিকিমিকি চকুৰে চাই থকা গোলাপীক সি ফুচফুচাই কয়, “কালিয়েই আনিলোঁ। মোক এতিয়াই পিন্ধি দেখুৱাব লাগিব।”

“আও, মোক চাবলৈ ইমানটো হেঁপাহনে?” বুলি তাই উৎসাহেৰে ভিতৰলৈ সোমাই যায়। অলপ পাছতে এবাটি চাহ লৈ ঋষেশ্বৰী সোমাই আহে। সদা মহৰীয়ে এটোক চাহ গিলি এবাৰ শেহায় আৰু কয়, “নিজৰ ককায়েক জানি ভাবে হ’বলা, কাপোৰ এসাজৰ কথা গোলাপীয়ে কৈ আছিল। আজি আনিলোঁ।”

ঋষেশ্বৰীয়ে কয়, “ভাল কৰিলি বোপাই, তই কিজানি সিজনত মোৰ পো আছিলি?”

গোলাপী ন-সাজেৰে সোমাই আহে। অলপ চুচুক-চামাককৈ। মুগাৰ মেখেলা, বঙা ব্লাউজ আৰু পাৰ্টৰ চাদৰখনেৰে ধুনীয়া হৈ পৰিছে। মাকে কৈছে, “এবা, চেহেৰা চাই এতিয়াহে পোছাক মিলিছে।”

চোতালত বকুলে খালৈ এটাত বাও লগাইছে। ঋষেশ্বৰীয়ে কৈছে, “নেলাগে যাব দে, দৈয়াঙলৈ। পৰা বয়সত এতিয়া বৰ বৰ গছ ভাঙি মাটি উলিয়াব নোৱাৰিব।”

“কিন্তু চলিম কেনেকৈ?”

“সদাক গোলাপীক গটোৱাৰ পাছত আমি যেনেতেনে চলিব পাৰিম। ভূঞা ঠিকাদাৰৰ হাজিৰামহৰী হ’লেই সকলো লেঠা শেষ।”

“পাম জানো?”

“কালি ঠিকাদাৰ আহিছিল। তাকে ক’লে।”

“বাক, তাকে কৰিম বাক। পিছে গোলাপীৰ বিয়াখন সোনকালে পাতিব লাগিব।”

“বুইছ, গোলাপী, ইয়েৰি; আৰু আঙঠিৰ বহুত নক্সা আছে। চহৰত সোণাবীয়ে মোক নক্সাৰ বহিখন আনিবলৈ নিদিলে। তয়ে ব’। দিনতে গৈ দিনতে আহিমগৈ।” সদা মহৰীয়ে ক’লে।

“যদি বাতি হয়?” গোলাপীয়ে ক’লে।

“নহয়। হ’লেনো কিহৰ ভয়? মই বাঘ?”

সিহঁতৰ কথাবতৰা শুনি ভিতৰৰ পৰা ঋষেশ্বৰীয়ে মাত লগালে, “ককায়েৰে ইমানকৈ লগ লৈছে—নেযাৱনো কিয়? মই তহঁতলৈ ভাতকে বান্ধো।”

“নেলাগে, আমি হোটলতে খাম। এস, বিয়াখন হৈ যোৱা হ’লেতো ‘পাৰ্মিটচন’ৰ দৰ্কাৰেই নাছিল। পিছে, এতিয়া খবালি ইমান কাম! বিয়া পতা পাছ কথা, মৰিবলৈকে সময় নাই।”

“কিয়নো ভব বয়সত মৰাৰ কথা ভাব, বোপাই!” আকৌ ঋষেশ্বৰীৰ ভিতৰৰ পৰা মাত।

ততাতৈয়াকৈ গোলাপী ওলাল। সদা মহৰী আৰু গোলাপী গৈ থকা চাই চাই ঋষেশ্বৰীয়ে ক’লে, “তোকে গটালোঁ বোপা, যেন অথন্তুবোৰ নহয়।”

সদাই একো উত্তৰ নিদিলে। অলপ দূৰ গৈয়ে দুটামান ডেকা ল’ৰা পোৱা গ’ল। সিহঁতে ফিচিঙা-ফিচিং কৰিলে। দূৰৈৰ পৰা এটাই চিঞৰিলে, “এতিয়াই যোৱা বান্ধিলে ঐ! কথা বিষম। ঠিকাদাৰৰহে ভোজ হ’ব।”

আগেয়ে কৈ অহা মতে ওটেঙাৰ ওচৰত ভূঞা ঠিকাদাৰৰ জীপ বৈ আছিল। সিহঁত তাতে উঠিল। জীপ ঘাটৰ ফালে নচলিল। গোলাপী সন্তুষ্ট হ’ল। জীপ ব’ল পথাৰৰ মাজৰ এটা ডাক বাংলোত।

সদাই ক’লে, “ইয়াতে অলপ বঙ।”

“নবঙ। এইবোৰ ঠাই ভাল নহয়।”

“কিন্তু নাৱলৈ বহুত সময় আছে।”

“আগতে আহিছিল কিয়?”

“আহচোন আহ। ইয়াতেই চহৰ ডাঙৰ ইঞ্জিনিয়াৰ আহি আছেহি। তেখেতক চালাম এটা নিদিলে জানো চাকৰি কৰা মানুহৰ ভাল হ’ব? চাচোন, তোৰ কাৰণেই চাকৰিটো কৰিছোঁ।”

গোলাপীয়ে সংকোচ কৰি ডাক বাংলোৰ ফালে খোজ দিলে।

দামৌ গাউন এটা পিন্ধি বহি থকা আদহীয়া বয়সৰ অভিযন্তাজনক সদাই চালাম দি চিনাকি কৰি দিলে, “এয়া গোলাপী, হাজিৰামহৰী বকুলৰ জীয়েক।” গোলাপীয়ে প্ৰণাম কৰোঁতে তেওঁ মূৰ জোকাৰিলে আৰু হুপি থকা দীঘল ছিগাৰেটডাল মজিয়াত পেলাই দিলে। আন এডাল ছিগাৰেট জ্বলাই এহোপা মাৰি আকৌ মাটিত পেলাই দিলে। সদা থিয় দি থাকিল। গোলাপী চকিখনত বহিল। তেওঁ আৰু এডাল ছিগাৰেট জ্বলাই দুহোপামান মাৰি আকৌ মাটিত পেলাই দিলে।

ইঞ্জিনিয়াৰ পাঠকে ক’লে, “সদা, ভূঞা ঠিকাদাৰক অলপ পাছত লগ পাবলৈ ক’বা।”

“হয়, ছাৰ।”

গোলাপীৰ পৰিস্থিতিটো সহ্য নহ’ল। তাই ক’লে, “ছাৰ, আমি যাবলৈহে আহিছিলোঁ।”

“ব’বাচোন, যাবা পাছে-পৰে। ফেৰি নেপালে, আমাৰ স্পিচিয়েল নাও পাবা। (সদালৈ চাই) সদা, তুমি এচু অ’ক মাতি আনা।”

“ভাল, ছাৰ।”

সদা ওলাই গ’ল। গোলাপীও লগতে যাব ওলাইছিল। কিন্তু পাঠকৰ প্ৰকাণ্ড শৰীৰটো দুৱাৰৰ ওচৰত থিয় দি ব’ল। গোলাপীৰ গোটেই মুখতে আতংকৰ চিন ফুটি উঠিল। পাঠকে অদ্ভুত দৃষ্টিৰে তালৈ চালে। প্ৰকাণ্ড শৰীৰটোৰে তাইক ঠেলি ঠেলি কোঠাৰ মাজ পোৱালেহি। গোলাপীয়ে হতভম্ব হৈ ক’লে, “এৰি দিয়ক। যাবলৈ দিয়ক। মই সদা কাইটিব।”

পাঠকে মুখখন বিকটাই ক’লে, “ভাও জুৰিব নেলাগে, গোলাপী। সদা ইমান কেঁচা মানুহ নহয়।”

গোলাপীয়ে জোৰেৰে পাঠকৰ সবল হাত দুখন এবাৰে একেৰাব পাৰিলে। কামনাত বলিয়া হোৱা মানুহটোৱে ক’লে, “এবা, অলপ আপত্তি দেখুৱালে ভাল লাগে। গোলাপী, দুৱাৰখন তুমি মাৰিবানে মই মাৰিম?”

তাই বাঘিনীৰ দৰে গৰ্জি উঠিল, “চালা, কুকুৰ!” এই বুলি পাঠকৰ হাতৰ পৰা মুক্তি পাবলৈ তাই আশ্ৰয় চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু পাঠক এৰি দিয়া ভৰত নহয়। কামনা-বিস্মল মানুহটোৰ গাত এতিয়া অসুৰৰ বল। একেটা ভাঁজোৰেতে তাইৰ চাদৰখন মাটিত পৰি গ’ল। চাদৰখন মাটিৰ পৰা বুটলি আনিবলৈ হালোঁতে তাইৰ পিঠিৰ ফালৰ ব্লাউজ ফাটি শুদা পিঠিখন ওলাই পৰিল। তাই এবাৰ ঘূৰি ফোঁপাই ফোঁপাই বুকুৰ উঠানমা প্ৰকট কৰি কোঁচ খাই থকা হাত দুখনেৰে তাক আঘাত কৰিবলৈ নিশ্চল চেষ্টা কৰিলে। তাই চিঞৰিবলৈ ধৰোঁতেই পাঠকে তাইক মাটিত বাগৰাই মুখত সোপা দিলে। অলপ পাছত দেখা গ’ল প্ৰকাণ্ড মানুহটোক বাধা দিয়াৰ সকলো শক্তি তাইৰ লোপ পালে। সি তাইক জোৰেৰে সাবট মাৰি ধৰি আন এটা কোঠালৈ লৈ গ’ল।

তাই ভালকৈ মাটিত খোজ দিব পৰা নাই। তাই ওলাই আহিল। আউল-বাউল কাপোৰ সাজ সাখন লগাই ল’লে। পাঠক বৰ নিৰ্ভয়। সি ক’লে, “এতিয়াই নেযাব। জীপখন আহক।” তাই তাৰ ফালে বিষ দৃষ্টিৰে চাই ক’লে, “নেলেগে তই দয়া দেখুৱাব। উস্! ঈশ্বৰ নাইনে? তইতৰ টকা আছে, তইতে চব কৰাব এখতিয়াৰ পাইছ। কিন্তু কিমান দিনলৈ?”

তাই ওলাই আহিল। চাদৰখনেৰে ফটাছটা ব্লাউজটো আৰু বুকু-পিঠি ঢাকি কুঁজা হৈ এখন ভৰি চোঁচৰাই চোঁচৰাই পথাৰেদি লুইতৰ বাসুকী ঘূলিৰ ফালে পোনালে।

কথা কৈ যাওঁতে বকুলৰ দুখাৰি চকুলো থুতৰিৰ লগত মিলি গ’ল। চকুলো দুখাৰি যেন সাপৰ দৰে লেমৰ পোহৰত তিৰবিৰাবলৈ

ধৰিলে। সি ক'লে, “তাই কোনোমতে ঘৰ পালেহি। মাকক সকলো ক'লে। ইফালে ডাক বাংলাৰ চকিদাৰ পৰশুৰে কথাটো চৌপাশে বজনজনাই দিলে।”

মই সুধিলোঁ, “গোলাপী তেনেকৈয়ে থাকিল?”

সি ক'লে, “তাই ভাবিলে, আমাৰ দোষতেই তাইৰ এই অৱস্থা হ'ল। তাই আমাক নমনা হ'ল।”

“তাৰ পাছত?”

তাৰ পাছত তাই বাতি হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে টুনী নৈৰ পাৰলৈ আহে। বিহাবী জালোৱা লছমনে ডাকত দিয়া নদীত আনব সৈতে জাল বায়। তাই তাৰ লগত একে লগে নাৱত উঠি জোনাকত ৰূপৰ ফলি যেন দেখা মাছবোৰ ধৰা চায়।

এদিন সিহঁতৰ পীৰিতিৰ বান্ধ এনে হয় যে এটাক নেদেখিলে এটা থাকিব নোৱৰা হয়। সিহঁত পলাই যায়। পলোৱাৰ আগতে আন এটা জালোৱা ৰামচন্দ্ৰক কৈছিল, “পিতাইক কবি, মই সুখত থাকিম। খাটি খোৱা মানুহক ভাবসা কৰিব পাৰি।” খাটি খোৱা মানুহে সকলোতে কাম পায়।”

সিহঁত নাৱেৰেই এচোৱা গৈছিল। গৈছিল নগাঁৱলৈ। তাত বৌদাবী বিল ডাকি লৈছে সন্ধি শইকীয়াই। সি বাটত কৈ গৈছিল, “গোলাপী, চকি বাবু হামাক লিখিছে—যাব লাগে।”

বকুলে ক'লে, “মই শুনি ভালেই পালোঁ। কিন্তু ঋষেশ্বৰীয়ে জীয়েকৰ সন্তাপ এৰিব নোৱাৰিলে। এদিন লুইতত জাঁপ দি মৰিল।”

মই ব্যগ্ৰভাৱে সুধিলোঁ, “তথাপি তই ই এও ডিত কাম কৰি থাকিলি?”

বকুলে ক'লে, “গাত পোটক তোলাৰ অগনি জ্বলি আছে। বুদ্ধি কৰিয়েই এই কামত সোমাইছোঁ। এদিন সদা মহৰী ইয়ালৈ আহক,

তাক সুবিধা বুজি পচাবে খুচি খুচি মাৰিম। আক সেই ইঞ্জিনিয়াৰটোক,—সিয়োতো আহিব—তাকো নেৰিম। এতিয়া মোৰ ফাঁচীত যাবলৈ ভয় নাই।”

বকুলৰ কাহিনী শুনোতে প্ৰায় এঘণ্টামানেই গ'ল। সি কথাও ক'লে আক নিজৰ কামো কৰিলে। ভাত আক কুকুৰাৰ মঙহৰ জোল বন্ধা হ'ল। সি মোৰ লগে লগে আহি থাকিল।

হঠাতে কেপ্তেইন হাজৰিকাৰ চিঞৰ শুনি আমি লৰালৰিকৈ আহিলোঁ। হাজৰিকাই ফোপাই ফোপাই ক'লে, “এইটো ভূতৰ ঘৰ। এনেকৈ মোক অকলে এৰি আড্ডা মাৰিবলৈ যাব নেলাগিছিল!”

“কি হ'ল?”

“ইয়াত ভূত আছে। নিৰ্যাত ভূত আছে! মই দেখা নাই। ইয়াৰ উমান পাইছোঁ।”

হাজৰিকাই বাংলাত দীঘল দীঘল উশাহ শুনিছিল। মৃত্যুৰ আগৰ কৰুণ মাত শুনিছিল। আক শুনিছিল হত্যাৰ আগৰ আশ্ফালন। হঠাতে শুনিছিল,—ছুটা কোঠাৰ মাজৰ ছুৱাৰখন খোল খোৱাৰ। বাথকমৰ চৌকাঠত কোনোবাই গজাল মৰা শব্দও। কিন্তু তাত টচ মাৰি চাই তেওঁ একোকে নেদেখিলে। মাথোন বন্ধ ছুৱাৰ খোল খাই আছে। এই কাণ্ড পোন্ধৰ মিনিটমান চলিছে। হাজৰিকাৰ বৰ ভয় হ'ল। বেছি ভয় হ'ল দীঘল দীঘল হুমুনিয়াহ শুনি। কাতৰ স্বৰ শুনি, অশৰীৰী আত্মাই ঘৰতে দপদপাই খোজ কঢ়াৰ শব্দ শুনি। তেওঁক টেটু চেপি ধৰিব বুলি ভয় হ'ল।

তেওঁ চিঞৰিলে।

চিঞৰ শুনি মই আক বকুল পালোঁহি। মই দেখিলোঁ—কেপ্তেইন হাজৰিকা বেঙেমূতা গৰুৰ দৰে কঁপি আছে। মই প্ৰবোধ দি ক'লোঁ, “কেপ্তেইন হাজৰিকা, ভয় নকৰিব। এয়া মনৰ ভ্ৰমো হ'ব পাৰে।”

হাজৰিকা : অসম্ভৱ। মোৰ নাৰ্ড ইমান উইক্ নহয়।

মই : ঠিক আছে। দেখা যাওক, ছয়ো থাকিম যেতিয়া
কিহব ভয়?

হাজৰিকা : ঠিক আছে! উই উইল্ টেক দি চেলেক্স।

পিছে কথাটো সহজে উলাই কৰা বিধৰ নহয়। কিছুমান ভূত বৰ
বিপদজনক। মই বকুলক সুধিলে, “বকুল, তই ইয়াত কিয় বাতি
নেথাক?”

“থাকোঁ। পিছে চাহাব-চুহাব থাকিনোহে।”

“আগতে এনেকৈ ওলায়নে?”

“শুনা নাই। বোধকৰোঁ অকলে থাকিলেহে ওলায়।”

“তই ইয়াত কিমান দিন আছ?”

“প্ৰায় দুমাহ।”

“কিন্তু গোলাপী পলাই যোৱাৰ পাছতে এই তো কাম কৰিছ
বুলি কৈছিলি?”

“আগতে পিয়নহে আছিলেঁ। এই কামত এতিয়াহে।”

“মিছা কথা। ইয়ালৈ এই দুমাহে নিশ্চয় কোনো মানুহ অহা
নাছিল।”

“চাহাবে বিশ্বাস নকৰিলে মই কি কৰিম?”

“ঠিক আছে—এনে ইল্‌পেক্‌চন বাংলা বন্ধ কৰি দিয়া
উচিত।”

বকুলে মোৰ কথালৈ কাণ নিদি গুচি গ’ল। অলপ পাছতে
আমাৰ খোৱাৰ দিহা হ’ল। খোৱাৰ সময়ত হাজৰিকাই ক’লে, “বকুল,
তই সাৰে থাকিব লাগিব।”

বকুলে মাথোন ক’লে, “চাহাবসকল, ভয় নকৰিব। ভাল মানুহক
ভূতে একো নকৰে। তত্পৰি আপোনালোক যুঁজাক মানুহ।

আমি কাষত গুলী ভৰোৱা বন্দুক লৈ শুই পৰিলেঁ। লেমটো
জ্বলি থাকিল। হাজৰিকাই ক’লে, “এতিয়াহে নিচা হৈছে। মই
শোওঁ। আপুনি সাৰে থাকিব লাগিব।”

“মোৰ বিশ্বাস, আপুনি জগালে উঠিব পাৰিব।”

“বামে মোক বেছ কৰিব নোৱাৰে। জগাই দিয়াৰ লগে লগে
ইন্দ্ৰিয়ই সঠিক কাম কৰিব।”

“এবা, বামে, মানে বটলৰ বামে ইমান সাহ দিব পাৰে বুলি
জনা নাছিলেঁ।”

“আক বামৰ গোকত ভূত পলাব।”

এই বুলি হাজৰিকা শুই পৰিল। অৱশ্যে শোৱাৰ আগতে বাকী
থকা মদখিনিও গিলি থ’লে। তেওঁৰ নাকৰ আৱাজ শুনাৰ লগে লগে
মোৰ ভয়-ভাব বেছি হ’ল। নিচাই নধৰাহেঁতেন এওঁ শুবলৈ ভয়
কৰিলেহেঁতেন।

দহটা বাজিছে। দুবৈত ফেউবাৰ মাত। লগতে কুকুৰৰ
খেংখেঙনি। নিয়তিৰ মাতো কাণত পৰিছে—নিউ নিউ। মই যেন
মৰিশালিতহে গাত চিতাভস্ম সানি এইবোৰ শুনি আছোঁ। কোকলোঙা
চৰায়ে মাতিছে। কেতেকীৰ মাতত আত্মাৰ বিননি। ওচৰতে নিশাৰ
চৰাইৰ ধপধপনি। হেচিয়ানৰ চিলিঙৰ ওপৰত হেপা আক এন্দুৰৰ যুঁজ।
পখীৰ কলবৰত মই আতুৰ হৈছোঁ। পশু-পখীয়ে হয়তো এতিয়া মই
নেদেখা কিবা অশৰীৰী জীৱ দেখিছে।

ছত্ৰ কৰ্কশ মাতত গা শিয়ৰি উঠিছে। মই বিছনাত বহি চৌপাশে
চাইছোঁ। সিমসিমীয়া বৰষুণ পৰিছে। গভীৰ আন্ধাৰ বাতিৰ
বহুশব্দৰ বনৰ মৰ্মবধনি, বহুত আশাহত প্ৰাণীৰ যাতনাৰ অসহনীয়তা,
মৃত্যুৰ বীভৎসতা, জীৱনৰ অস্থিৰতা আক জীয়াই থকাৰ অনর্থক দাবীৰ
কথা সোঁৱৰাই দিছে। আক...

এয়া মই কি শুনিছোঁ? মই জিকাৰ খাই উঠিছোঁ। এটা অদ্ভুত
অভিজ্ঞতা লাভ কৰাৰ হেঁপাহ কৰা আক প্ৰেতাত্মা-দৰ্শনৰ যোগেদি
ভগবানৰ অস্থিৰ জনাৰ কথা এতিয়া মোৰ মনলৈ অহা নাই। মই
চমকি উঠিছোঁ। ভাবিছোঁ,—হাজৰিকাই ঠিকেই কৈছিল। তেওঁৰ দৰে
মানুহৰ মনৰ বিভ্ৰম হ’ব নোৱাৰে।

এয়া, ঠিক মোৰ বিছনাৰ কাষেদিয়েই কোনোবা গুৰুপ গুৰুপকৰে পাৰ হৈ গ'ল। অথচ মই দেখা নাই। টেবুল লেম্পটো একেদৰেই জ্বলি আছে। দীঘল দীঘল উশাহে! ইমান ককণ! এয়া, মৃত্যুৰ পূৰ্বৰ আৰ্তনাদ। বাথকমত গজাল মৰাৰ শব্দ। দুৱাৰ এখন খোল খাই হঠাৎ বন্ধ হৈ গ'ল।

মই বন্দুকটো হাতত লৈছোঁ। থিয় হৈছোঁ। একো চকুত পৰা নাই। কিন্তু টেবুলত কোনোবাই ঢকিয়াই থকাৰ শব্দ। লেম্পটোৰ শিখা কঁপিছে। নুমাওঁ নুমাওঁ হৈছে। মই কাহিলী কাহিলী পোহৰত টৰ্চটো জ্বলাই লেম্পটোক গাৰে আৰু এখন হাতেৰে ঢাকি ধৰিছোঁ। ভাবিছোঁ,—এই মাত্ৰ আমাৰ ওপৰত আক্ৰমণ চলিব। পৰ্দাখন ফাক হৈ আছে। মই বাহিৰলৈ চাইছোঁ। বাংলোৰ পোনে পোনে একুৰা জুই। মাটিৰ দুহাত ওপৰত জুই। মই লেম্পটো আনি দুৱাৰৰ ওচৰত থৈছোঁ আৰু আয়নাৰ দুৱাৰেদি কণ্ঠেৰে দূৰলৈ চাইছোঁ। আলাসত দেও দি দি জুইকুৰা আঁতৰি গৈছে। জুইকুৰাৰ এভাগ নীলা আৰু এভাগ সোণ বৰণীয়া। মই বুজিব পাৰিছোঁ,—এয়া জলাহত জ্বলা ধনগুলৈ—ফচ্ ফিন গেছ। তথাপি ধনগুলৈ ভূত নহয় বুলি মোৰ বিশ্বাস হোৱা নাই। বহুত দূৰৈত মাজনিশাৰ কুকুৰা চৰাইৰ মাত, ফপৰা কুকুৰাৰ ভুকভুকনি। তিবোতাৰ ক্ৰন্দন। হয়, লাছিম পুখুৰী অঞ্চলৰ ভাগ্যালক্ষ্মীৰ ক্ৰন্দন। ওচৰত কেপ্তেইন হাজৰিকাৰ নিশ্চিন্ত নিদ্ৰা। নাকৰ 'হাৰ্মোনিক'।

এই বাথকমত ধপচকৈ কিবা এটা পৰাৰ শব্দ। মই শহাকণীয়া হৈছোঁ। হঠাতে সকলো শব্দ বন্ধ হৈছে। চৌপাশ অসহনীয়ভাৱে নিৰ্জম। এতিয়াহে মোৰ ভয় হৈছে। আগৰ ঠাইতে থোৱা টেবুল লেম্পটো লৰিছে। কোনোবা অদৃশ্য হাতে লৰাইছে। আকৌ লেম্পটো নিশ্চল; কিন্তু শিখা কঁপিছে। লেম্পটো নুমাওঁ নুমাওঁ হৈছে। মই ধৰি লৈছোঁ, অচিৰে লেম্পটো নুমাৰ। গতিকে লেম্পৰ নিচেই ওচৰতে জুইশলাবাহটো থৈছোঁ। ঠিক কথা। লেম্পটো

নুমাৰেই। জ্বলি থকা টৰ্চটো টেবুলৰ ওপৰত থৈ লেম্পটো জ্বলালোঁ। সেই সময়তে মোৰ বাহুটো এটা গৰম উশাহে চেলেকি গ'ল।

লেম্পৰ পোহৰে কোঠাটোৰ ভয়াবহতা কিঞ্চিৎ দূৰ কৰিলে। পিছে বাথকমত জোৰেৰে ঢকিউৱাৰ শব্দ শুনিলোঁ। কোঠাটোত কোনোবাই ঘূৰি ফুৰাৰ উমান পালোঁ। মই অস্থিৰ হ'লোঁ। চিঞৰিবলৈ মোৰ শক্তি নাইকিয়া হ'ল। মই ঘামিবলৈ ধৰিলোঁ। মই চৌপাশে চাই চকু দুটা মুদি দিলোঁ। আকৌ চালোঁ। বেৰত যে ভৌতিক ছায়াৰ নৃত্য! তাণ্ডৰ নৃত্য। এটা মানুহৰ লাওখোলাৰ ছাঁ মোৰ চকুৰ পোনে পোনে থকা বেৰখনত উঠা-নমা কৰি আছে। আকৌ হাতৰ জকা ছুডালে লাওখোলাটো চেপি ধৰিছে। লাওখোলাটো আৰু জকা হাত দুখন সময়ান্তৰে বতাহত ছুলাদি ছলিছে।

অলপতে জকাৰ নৃত্য শেষ হৈছে। তাৰ পাছতেই আৰম্ভ হৈছে,—কোনোবা নাম নজনা ভাষাৰ আখৰৰ দৰে কিছুমান অদ্ভুত অদ্ভুত ছাঁৰ নক্সা। একোটা উৰিয়া ভাষাৰ আখৰৰ দৰে। একোটা ঘোঁৰাৰ খুৰাৰ দৰে। একোটা ভালুকৰ দৰে।

মোৰ ভয় লাগিছে।

মই হাজৰিকাক চিঞৰিছোঁ।

তেওঁ সাৰ পোৱা নাই। মোৰ মাতটোও নিজৰ মাত যেন লগা নাই। এই মাত খুব কৰ্কশ। মোৰ মুখৰ ভিতৰ তালুলৈকে শুকান সেয়েহে মই ডাঙৰকৈ চিঞৰিছোঁ বুলি ভাব হৈছে, যদিও আচলতে কিজানি সৰুকৈহে মাতিছোঁ। হাজৰিকাই সাৰ নাই পোৱা যদিও তেওঁৰ নাকৰ উশাহ বন্ধ হৈছে। মই তেওঁৰ গাত ধৰি জোকাৰি দিছোঁ। কিন্তু তেওঁ সাৰ পোৱাৰ কোনো লক্ষণ দেখা নাই। মৰিল বুলি মোৰ সন্দেহ হৈছে। নাকত হাত দিছে। উশাহ আছে। ইফালে বেৰত মূৰ নথকা জকাটোৱে নাচিয়েই আছে।

এইবাৰ মই তেনেই বিবুদ্ধি হৈ পৰিছোঁ। ভূতৰ কাণ্ড ক্ৰমাত তীব্ৰ হৈ আহিছে। হাজৰিকাই চিঞৰিছে। অসহায় আৰ্তনাদ। প্ৰাণ-

বন্ধাৰ চৰম আকৃতি! তেওঁৰ বিছনাখন লবিছে। তেওঁ ধবফৰাই আছে। ককবকাইছে। ভৰি দুখনেৰে বিছনাত গুৰু গুৰু শব্দ কৰিছে। তেওঁৰ কি অসহায় আফালন! বলিশালত মূৰ স্তমুৰাই দিয়া পাঠাটোৰ অৱস্থাই তেওঁৰ অৱস্থা। মই তেওঁক টানি উঠাই দিব পৰা নাই। কাৰণ, তেওঁৰ গোৰ আৰু মুঠি মাৰি ধৰা হাতৰ প্ৰহাৰ মোৰ গাত লাগিছে। মই আহত সৈন্যৰ দৰে চিঞৰিছোঁ— হাজৰিকা! কেপ্তেইন!! কেপ্তেইন হাজৰিকা!!!

তেওঁৰ কোনো সমিধান নাই। তেওঁক হয়তো কোনোবা অদৃশ্য হাতে টেঁটু চেপি ধৰিছে। হয়তো অকণমান সকাহ পাইছে। তেওঁ চিঞৰিছে—“বচোৱা, বচোৱা!”

মই কিমান জোৰেৰে চিঞৰিছোঁ ক’ব নোৱাৰোঁ। এই চিঞৰ আৰু হাজৰিকা কাতৰ স্বৰ হয়তো এমাইল দূৰলৈকে বিয়পিছে। মই শুনিছোঁ বকুলৰ মাত। সি ছুৱাবত ঢকিয়াই কৈছে “চাহাব, ছুৱাব খোলক। সেই ডোখৰ ঠাইত বস্তু আছে যদি জাঁতৰাই পেলাওক। নহ’লে মৰিব!”

এবা, এইটো বকুলৰেই মাত। নিশ্চয় সি চিঞৰ-বাখৰত সাৰ পালে। এই মাত বকুলকণী ভূতৰ? নহয়, বকুল জীৱিত।

ইতিমধ্যে হাজৰিকাই ভৰি-হাত মাৰি মৰণৰ লগত যুঁজিছে। মই অসহায়। মই সৈনিক হৈ একো কৰিব পৰা নাই। আনকি বকুল আহিবলৈ ছুৱাবখন খুলি দিবলৈ মোৰ সাহস হোৱা নাই। মই কৈছোঁ, “নোখোলোঁ, নোখোলোঁ। তই বকুল নহয়—ভূত।”

বকুলে কৈছে, “মই বকুল—বিশ্বাস কৰক। ভূতে ছুৱাব খুলি সোমাবলৈ বৈ থাকিব নেলাগে।”

মই অগত্যা ছুৱাব খুলি দিলোঁ। কোঠাত সোমাই বকুলে ভালকৈ চাই ল’লে। সি দৌৰি গৈ হাজৰিকাৰ ভৰি-পথানৰ ফালে থকা মজিয়াৰ ওপৰৰ খালি বেড হ’ল্ডাৰটো বুটলি আনি টেবুলৰ ওপৰত থ’লে। বেড হ’ল্ডাৰৰ ওপৰত থকা হাজৰিকাৰ তেলৰ বটলটো, টুথ

পেষ্টৰ টিউবটো আৰু টুথব্ৰাছডাল মাটিত পৰি গ’ল। তেলৰ বটলটো ভগাত সুগন্ধি তেল মজিয়াত বিয়পি পৰিল।

আচৰিত কথা যে বকুলে এই কাম কৰাৰ লগে লগেই বেৰত ভূতৰ নৃত্য বন্ধ হ’ল। হাজৰিকাও খকামকাকৈ উঠিল। তেওঁ ফোপাই ফোপাই ক’লে, “এতিয়াই যাওঁগৈ। ভূত! সি মোক টেঁটু চেপি মাৰিব খুজিছিল।”

হাজৰিকা থিয় হ’ল। মোৰ কথা নুশুনি সি ক’লে “ইয়াত এখন্তেকো থকা উচিত নহয়। ই—ই বকুলো ভূত।”

“কিন্তু এই বাতি ক’লৈকো যোৱা উচিত নহয়। বাটত প্ৰাণৰ আশংকা বেছিহে। হাবিখন পাৰ হৈ মথাউৰিত উঠিব লাগিব।”

হাজৰিকা নিৰাশ হৈ বিছনাত বহিল। বকুলে ক’লে, “আপোনালোকে বৰ ভুল কৰিলে। মই ভাত দিবলৈ আহোঁতে বেড হ’ল্ডাৰ এই ঠাইত নাছিল। আপোনালোকে পাছত বাখিলে। ইয়াত যাব বস্তু বাখে তাৰেই বিপদ। এইডোখৰ ঠাই পবিত্ৰ বুলি জানিব লাগে। ইয়াত, ঠিক এই ঠাইতেই এটা মানুহৰ জান মাৰি পুতি থৈছিল। তাৰ পাছত ওপৰটো আগৰ দৰেই পকা কৰি থৈছিল।”

মই সুধিলোঁ, “তেনেহ’লে ইয়াত ভূত নাই বুলি কৈছিল কিয়?”

“ভাবিছিলোঁ, আপোনালোকে ইয়াত একো বস্তু নথ’ব আৰু একো নহ’ব। ভাবি চাওক, চাহাব, ইয়াত ভূত আছে বুলি যদি মানুহক খেদাওঁ, মোৰ চাকৰিটো ব’ব জানো? মোৰ পোটক তোলাৰ প্ৰতিজ্ঞাও জানো ব’ব?”

“কাক হত্যা কৰিছিল কিবা জাননে?”

“নেজানো। তেতিয়া মই চকিদাৰ নাছিলোঁ। গাঁৱৰ মানুহেও একো ভূ নেপায়। চকিদাৰটো যোগ আছিল হ’বলা। সেয়েহে সি কাম এৰিলে। যাক মাৰিলে, সি নিশ্চয় জাঁতৰব। কাৰণ, গঞাই একো নেজানে।”

আমি বাতি নোশোৱাকে ঠিক কৰিলোঁ। বকুলেও ক'লে, “ময়ো
সাৰে থাকিম চাহাব। চিন্তা নকৰিব।”

এই বুলি কৈ সি গ'ল। আকৌ আহি আমাৰ হাতত দুখন পুথি
দি ক'লে, “এই দুখন হাতত লৈ থাকিব। এখন গুণমালা, এখন
নামঘোষা। পাবিলে পঢ়িব। গুণমালাখন মোৰ মুখস্থ। মই গাই
থাকিমগৈ।”

বকুল গ'লগৈ। সি যোৱাৰ পাছত হাজৰিকাই ক'লে, “মোক
চেপি ধৰা কায়াটো প্ৰকাণ্ড নহয়। নিয়মিত জোখৰ মানুহ এটাৰ
সমানেই। ছাঁৰ দৰে কায়াটো ক'লা শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে। আক
কি জোৰ।”

“এবা, যাক হত্যা কৰা হৈছিল সিয়েই। তাক মাৰি পুতি পকা
কৰিবলৈ কিছু সময় লাগিছিল। তেনেহ'লে এই হত্যাকাণ্ডত
কেবাটাও মানুহৰ যোগ আছিল।”

আমি প্ৰত্যেকেই হাতত পুথি লৈ পঢ়িবলৈ চেষ্টা কৰিলোঁ।

হাজৰিকাই পঢ়িলে :

নমো নাৰায়ণ

সংসাৰ কাৰণ।

মই পঢ়িলোঁ—

হেন শূনি জাম্ববন্ত।

ধাইলা মহা বলবন্ত ॥

নিচিনি স্বামীক পাছে।

ধৰিলন্ত.....কাছে ॥.....

ধৰ্মপুথিয়ে আমাক কিছু নিৰ্ভয় দিব পাবিলে। এনেতে
শূনিলোঁ—বাবান্দাত এটা পৰিচিত মাত। এই মাত বকুলৰ নহয়।
দুৱাৰত টুকুৰিয়াইছে। মোৰে নাম ধৰি অন্তৰংগভাৱে মাতিছে—
নিত্য! অ'—নিত্য! খোলচোন!”

“কোন?”

“মই তোৰ দেবেন।”

“কোন দেবেন?”

“দেবেন মহন্ত।”

মই হাজৰিকাক সুধিলোঁ, “খুলি দিমনে নিদিম? দেবেন মোৰ
সককালৰ বন্ধু। একেলগে কত বছৰ পঢ়িলোঁ।”

হাজৰিকাই ক'লে, “হুখুলিব। ইয়াত চব ভূত। এই বাতি কিয়
আপোনাৰ দেবেন মহন্ত আহিব?”

মই ক'লোঁ, “কিন্তু হাজৰিকা, মই যে দেবেনক কেবা বছৰো দেখা
নাই। আৰ্মিত সোমোৱাৰ দিন ধৰি।”

হাজৰিকাই ক'লে, “কিন্তু দেবেন মহন্ত মৰি ভূত হোৱাৰ
খবৰটোতো পোৱা নাই?”

মই ক'লোঁ, “কিন্তু ভূতে যে দুৱাৰেদি সোমোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই।”

আকৌ বাবান্দাত দেবেনৰ মাত শুনিলোঁ : “নিত্য! তই মোক
পাহৰিলিনে? খুলি দে। মই ডকাইত নহয়, তোৰ দেবেন।”

মই দুৱাৰ নোখোলাকৈ তাক সুধিলোঁ, “কিন্তু দেবেন, ইমান বাতি
ইয়াত কিয়? গাড়ীৰতো মাত শুনা নাই?”

সি বাবান্দাৰ পৰা মাতিলে, “মই ইয়াৰ এচ ডি অ'। ঠিকাদাৰে
ব'ল্ডাৰ উঠাই নিয়ে বুলি খাপ দি আছিলোঁ। কালি এঠাইত গম
পালোঁ তই আজি ইয়ালৈ অহাৰ কথা। চহৰতে শুনিলোঁ। ইয়াত
কোনোবা আছে, বুলি গম পাই ইয়ালৈ আহিলোঁ। জীপ মথাউৰিত এৰি
থৈ আহিছোঁ। তোৰ ভয় কিহৰ? ইমান সাহ লৈ আৰ্মিত কাম কৰিছ?”

মোৰ আক ভাবিবলৈ সময় নহ'ল। দুৱাৰ খুলি দিলোঁ। দেবেন
সোমাই আহিল। মই তাক সাবট মাৰি ধৰিব খুজিছিলোঁ। আনন্দত
আত্মহাৰা হৈছিলোঁ। কিন্তু সি সাউংকৰে মোক সন্তুষ্ট কৰাৰ
সুবিধা নিদি বিছনাৰ ওচৰৰ চকিখনত বহিল। মই বিছনাত বহি
হাজৰিকাৰ লগত চিনাকি কৰি দিলোঁ।

মই ক'লোঁ, “দেবেন, তোক যে এনেকৈ লগ পাম ভাবিবই পৰা
নাছিলোঁ। তই একজিকিউটিভ ইন্জিনিয়াৰনে এচ ডি অ'?”

“ই এও ডিৰ এচ ডি অ’। তই মোক ভূত বুলি ভাবিছিল কিয়?”

“অলপ আগতে এখেতক ভূতে টেঁটু চেপি ধৰিছিল। তোক দেখিহে অলপ মনটো পাতল পাতল লাগিছে।”

দেবেনে হো হোকৈ হাঁহিলে। স্মিলে, “হয়নে কেপ্তেইন হাজৰিকা?”

হাজৰিকাই ক’লে, “কোনে মতেহে প্ৰাণ বাচিল।”

দেবেন : ছটা মানুহ থাকোতেও—

হাজৰিকা : কেপ্তেইন বৰাও নাৰ্ভাছ হৈছিল।

দেবেন : বুইছে, ভূতৰ উমান পালেই তাক শ্ৰদ্ধা কৰিব লাগে। ক’ব লাগে—তুমি আশা বৈ যোৱা কাৰণে ভূত হৈ থাকিছা। আমি তোমাৰ যত্নশীল শ্ৰদ্ধা কৰোঁ, তোমাৰ কাৰণে দুখ কৰোঁ। তুমি আমাক আমনি নিদিবা।

হাজৰিকা : আপোনাৰ এনে অভিজ্ঞতা আছে?

দেবেন : আছে। এনেকৈ কৈ বন্ধা পাইছোঁ। পিছে ভূত অকা গম পালে শুব নেলাগে। আপুনি শুইছিলনে কি?

হাজৰিকা : শুইছিলোঁ।

দেবেন : অ’, সেয়েহে ছল পালে। ভূতক আপুনি অবজ্ঞা কৰিলে।

আমি তিনিও একেলগে হাঁহি পেলালোঁ। কিন্তু মোৰ আৰু হাজৰিকাৰ হাঁহিটো নীৰস।

“নিত্য, তোৰ এতিয়া ‘বেংক’ কি?”

“মেজৰ।”

“অনেট হৈ আছ? তইতৰ মিলিটেৰী ইন্জিনিয়াৰিং চাৰ্ভিচতো কৰাপ্চন নামকৰা।”

“সঁচা কৈছ? তই টকা মৰা নাই?”

“সেইটো মন মই নেপালোঁ। কিছুমানে এইবোৰ কাম কৰিব নোৱাৰে। ঠিকাদাৰৰ ওচৰত সৰু হ’ব নোৱাৰে।”

“চাব্বাইচ! ঠিক আছে, তোক লৈ মই গোবৰ কৰা উচিত।”

“তই একা?”

“একেই আছোঁ। দেশৰ অপকাৰ কৰাৰ ইচ্ছা নাই কাৰণেই এই অৱস্থা। এতিয়াও এচ ডি অ’। ঠিকাদাৰৰ দাঁতৰ কুটা, পেটৰ শূল।”

“গানৰ চৰ্চা কেনে চলিছে?”

“মাজে মাজে গাওঁ। কিন্তু গানৰ মোকোঁহ শুকাই গৈছে। মগজত মাথোন মহৰী, ঠিকাদাৰ আৰু মথাউৰি।”

মই হাজৰিকাক ক’লোঁ, “হাজৰিকা, আমনি নেপাব দেই। আমি যে কত দিনৰ মূৰত লগ হৈছোঁ। আপোনাক পাহৰিয়েই পেলাইছোঁ।”

হাজৰিকাই ক’লে, “নেভাৰ মাইণ্ড। মই বাক কিতাপৰ আধকৰা ডোখৰ শেষ কৰোঁ। ভূতৰ ভয় নাইকিয়া হ’ল যেতিয়া কন্‌ছেন্‌ট্ৰেট কৰিব পাৰিম।”

হাজৰিকাই আগৰ দৰে গাঁকটো আওজাই ডিটেক্টিভ পঢ়াত লাগি গ’ল।

মই ক’লোঁ, “দেবেন, এইডোখৰ খোজ কাঢ়ি চাওঁ তোৰ ভাগৰ লাগিছে। তই শো। মই হাজৰিকাৰ বিছনাতে পৰোঁ।”

দেবেনে ক’লে, “সেইবোৰ হ’ব নোৱাৰে। আজি গোটেই নিশা কথা পাতিম। চব কথা। পুৰণি স্মৃতি আৰু এতিয়াৰ কথা। মই নোশোওঁ।”

“মই বাক চিকাৰলৈ নেযাওঁ। কাইলৈ দিনত কথা পাতিম।”

“হ’ব নোৱাৰে। কাইলে হয়তো তোৰ লগত কথা পাতিবলৈ মোৰ সময় নহ’বও পাৰে। মোৰ বহুত কাম। এতিয়া কাম চাই লুফুৰিলে যে এইবাৰ বাৰিষাও এই অঞ্চল বানপানীত ডুব যাব।”

“তোৰ ইমান কথা ক’বলৈ আছে?”

“অ’—এক প্ৰকাৰ কাহিনীয়েই। মই এই জীৱনত একো কৰিব

নোৱাৰ কাহিনী। জীৱনত নাৰীৰ প্ৰেম পালে, কিন্তু এই প্ৰেম আধৰুৱা হৈ ব'ল। ইঞ্জিনিয়াৰ হিচাপেই দেশক পূজিম বুলি ভাবিছোঁ। কিন্তু তাতো পদে পদে বাধা। আনকি মা-দেউতাহঁতকো সন্তোষ দিব নোৱাৰিলোঁ।”

“ক বাক।”

দেবেনে পোনকৈ বহি ল'লে। তাৰ ইঞ্জিনিয়াৰৰ জীৱনৰ কাহিনী বখানি গ'ল :

দেবেনে এই অঞ্চললৈ মথাউৰি বিভাগৰ মহকুমা বিষয়া হিচাপে আহি পোনতে অঞ্চলটো চালি-জাবি চাই ল'লে। লুইতৰ পাৰে পাৰে বলিয়াৰ দৰে ঘূৰিলে। লুইত অতি নিষ্ঠুৰ। মাটি খহাইছে। একোখন গাঁৱত এতিয়া লুইতৰ সোঁত। মানুহ জন্তুৰ দৰে আছে। একোটা হাড় ওলোৱা মানুহ দেখিলেই ভয় লাগি যায়। গাঁৱত প্ৰাণৰ উম নাই। জীয়াই থকাৰ ছন্দ হেৰাইছে। মানুহৰ এনে দুখ সি আগতে দেখা নাছিল। সি ভাবিছে—মানুহৰ পৰাজয় নাই। সি লুইতৰ চক্ৰাকাৰে বান্ধ দিব। তেজপিয়া ঠিকাদাৰৰ দলক, ধনীৰ দলক নিজৰ চিনাকি দিব।

সি কামত যোগ দিয়েই মহাবীৰ পৰা সহকাৰী অভিযন্তালৈকে সকলোকে মাতি আনি প্ৰথম সপ্তাহতে বক্তৃতাৰ দৰেই কৈছে : “এতিয়া আমাৰ দেশৰ কাম কৰাৰ সময়। ক্ষুদ্ৰ স্বার্থ এৰিবৰ হ'ল। আশাকৰোঁ আপোনালোকে মোক সহায় কৰিব। এই অঞ্চলত আকৌ আগৰ অৱস্থা হ'লেই আমি ভাবিব লাগিব—আমাৰ পাপৰ ফলতেই বাইজৰ এই দুৰ্গতি। যোৱা বছৰ ইয়াত পঁচিছ লাখ টকা খৰচ হৈছিল। এই এই ধনেৰে ভালে কেইখন গাঁও বন্ধা পৰিলহেঁতেন। কিন্তু বন্ধা নপৰাৰ কাৰণ ইঞ্জিনিয়াৰিং বিদ্যাৰ অক্ষমতা নহয় ; মানুহৰ লোভহে। এইবাৰ পঁয়সত্তৰ লাখ টকা খৰচ হ'ব। এই টকাৰ ঠিক কাম হ'ব লাগিব। তাৰ বাবে আপোনালোকৰ সহায় বিচাৰিছোঁ।”

এনে কথা কোৱাৰ পাছতেই ঠিকাদাৰ, মহাবী আৰু অ'ভাৰচিয়াৰ

আদিৰ মাজত হুলস্থূল লাগিল। ঠিকাদাৰ বজত ভূঞা আৰু সোমেশ্বৰ খাটনিয়াৰে কথা পাতিলে।

ভূঞা : তাৰ দেখোন দেশনেতাৰ পজ ?

খাটনিয়াৰ : দ পানীৰ মাছ।

ভূঞা : এৰা, পোনতে চমকাইছে।

খাটনিয়াৰ : সি মদ খায়নে ?

ভূঞা : তৌবা, তৌবা। পিয়নটোৱে তাকেই ক'লে।

খাটনিয়াৰ : ইবোৰলৈ মনটো লকলকায়নে ?

ভূঞা : বুজা টান। পিছে খমখমীয়া নোট পালেই লেহুসেহু হ'ব।

ঠিকাদাৰহঁতৰ এনে ধৰণৰ কথা দেবেনৰ কাণত নপৰাকৈ নেথাকিল। কাৰণ, মথাউৰি বিভাগতো দুই-এক ভাল মানুহ আছে।

এদিন সদা মহাবীক অফিছত মাতি আনি ক'লে, “তোমাৰ এলেকাত ব'ল্ডাৰবোৰত শিল চাৰি ইঞ্চি কম আছে কিয় ?”

“ঠিকেই আছে, ছাৰ।”

“হ'ব নোৱাৰে। হিচাপ চাওঁ।”

“সি হিচাপত চহী কৰি শিল চমজি লৈছে।”

“অ', বুজিলোঁ। ঠিকাদাৰৰ সৈতে মিতিৰালি।”

“এইবাবলৈ ক্ষমা কৰক, ছাৰ।”

“কোন ঠিকাদাৰ ?”

“সোমেশ্বৰ খাটনিয়াৰ।”

“তেওঁক ক'ব পাৰিবা ?”

“নোৱাৰোঁ, ছাৰ।”

“কিয় ?”

“এবাৰ চহী দিলোঁ, ছাৰ। তেওঁ নিজৰ দাবী এৰি নিদিয়ে।”

“ঠিক আছে। তুমি ইয়াৰ কৈফিয়ৎ দিব লাগিব। তুমি আহিব নেলাগে। ছাছপেও কৰা হৈছে।”

দেবেন মহন্তৰ এই কাৰ্য্যই সকলোকে স্তম্ভিত কৰিলে। তাৰ সন্দেহ হ'ল—মাজে মাজে ব'ল্ডাৰ চুৰিও হয়। সি জীপখন নেদেখাকৈ বাতি ছুৰাতি পৰ দিলে। একো নেদেখিলে। তৃতীয় দিনা দেখিলে, —ট্ৰাকত ব'ল্ডাৰ বোজাই হৈছে। সি সেই ফালে জীপ চলালে। ট্ৰাকৰ নম্বৰপ্লেট জীপৰ লাইটত ধৰা পৰিল। তাৰ জীপ কাষ চপা দেখি ট্ৰাকখন বেগেৰে চলিল। সি ট্ৰাকৰ নম্বৰটো মনত বখাই থ'লে। ট্ৰাকখন লগ ধৰিবলৈ সি জোৰেৰে জীপ চলালে। কিন্তু হঠাতে ট্ৰাক একতীয়াকৈ বৈ গ'ল। এনেতে সি শুনিলে—গুলীৰ আৱাজ। ট্ৰাকৰ আঁৰ লৈ কোনোবাই তাৰ ফালেই গুলী কৰিছে। তাৰ ভয় হ'ল। পুলিছ নোহোৱাকৈ সি এনে চেষ্টা কৰা ভুল হ'ল। সি বেক গিয়েৰ দি কিছুদূৰ পিছুৱাই আহিহে বন্ধা পালে।

পাছ দিনা গম পালে, ট্ৰাকখন বজত ভূঞাৰ। কাৰণ এই অঞ্চলত তিনিখনহে ট্ৰাক। এখন বজত ভূঞাৰ, এখন বশিষ্ঠ হাজৰিকাৰ আৰু শ্ৰীনাথ কাকতীৰ।

সি অফিছত ভূঞাক ক'লে, “মই কিন্তু আপোনাৰ ট্ৰাকহে দেখিছোঁ। মই কেছ নিদিওঁ—আক দেখা সাক্ষী নাই কাৰণেই। আপুনিয়োই মানহানিৰ মোকদ্দমা কৰিব।”

ভূঞাই ক'লে, “সন্দেহ নকৰিব ছাৰ। মই চহৰলৈ গৈছিলোঁ। আজি পুৱাহে আহিছোঁ। বাতি ড্ৰাইভাবে কিবা বেইমানী কৰিব পাৰে। মই তাক খেদি দিম বাক।”

“কিন্তু সি বন্দুক ক'ত পালে?”

“ক'ব নোৱাৰোঁ, ছাৰ। হয়তো তাৰ লগত বেয়া দল এটা আছে। তাক এতিয়াই খেদিমগৈ ছাৰ। ড্ৰাইভাৰৰ কি অভাৱ?”

এইবুলি কৈ ভূঞাই এটা ছিগাৰেট জ্বলালে। ছিগাৰেটটো এফালমান পোৰাৰ সময়লৈকে কাৰো মুখত কথা নাই। শেষত ভূঞাই মাত লগাই গুচি আহিল।

সেই দিনাই মদৰ আড্ডাত তিনি ঠিকাদাৰ লগ হ'ল।

ভূঞাই ক'লে, “ইয়াক বদলি কৰাব লাগিব। মই শ্বিলঙলৈ যামেই।”

খাটনিয়াৰে ক'লে, “তাৰ আগতে অলপ লোভ দেখুৱা ভাল হ'ব।” বশিষ্ঠ হাজৰিকাই মাত লগালে, “সকলোতকৈ আগতে তাক ঘৰত গৈ এটা ৱাৰ্নিং দিয়া ভাল হ'ব।” শ্ৰীনাথ কাকতীয়ে হয়ভৰ দিলে।

বৰিবাবে আবেলি তিনিওজন ঠিকাদাৰ দেবেনৰ বাসভৱন পালেগৈ। দেবেনে তেওঁলোকক বহিবলৈ দিলে। সি ক'লে, “কিবা বিশেষ কথা আছিল?”

এজনে মাত লগালে, “চা-চিনাকী হ'বলৈহে আহিলোঁ।”

সি মাত লগালে, “আপোনালোকৰ সকলোকে দেখোন চিনি পাওঁ।”

ভূঞাই ক'লে, “সেইবোৰ official চিনাকী।”

বশিষ্ঠ হাজৰিকাই মাত লগালে, “ভালকৈ চা-চিনাকী হোৱাহেঁতেন, আমাৰ এই সকলোৰো দোষবোৰ নেদেখিলেহেঁতেন।”

ইয়াকে শুনি দেবেন গৰ্জি উঠিল, “এইবোৰ যদি সকলোৰো দোষ, তেনেহ'লে ডাঙৰ দোষ কি হ'ব পাৰে? আপোনালোকেই যদি এনেকৈ ভাবে তেনেহ'লে মহৰী-চহৰীবোৰে কি ভাবিব? কাম আগ, তাৰ পাছতহে আন চিনাকী।”

শ্ৰীনাথ কাকতীয়ে ক'লে, “কাম তো কৰিয়েই আছোঁ।”

দেবেনে মাত লগালে, “ইয়াক কাম কৰা নোবোলে। মই জানো আপোনালোকে বৰষুণলৈ বৈ আছে—যাতে ক'ব পাৰে পানীয়ে মথাউৰি এনেকুৱা কৰিলে।”

ভূঞাই শ্বধিলে, “আপোনাৰ ক'লৈ বদলি হ'বৰ ইচ্ছা আছে কওক।”

দেবেনে ক'লে, “ইমান ক্ষমতা, ইমান।”

ভূঞাই ক'লে, “মই এনেয়ে কোৱা নাই। মই বেজাৰ পাইছোঁ, মোৰ অপমান হৈছে। জানে, মিনিষ্টাৰ মোৰ হাতৰ মুঠিত।”

দেবেনব বেছি খং উঠিল। ক'লে, “বুইছে, মোক হাতব মুঠিত বাখিবলৈ হ'লে, কাম কৰিব লাগিব। ভণ্ড দেশসেৱা মোৰ ওচৰত নচলিব। হাজৰিকা, কাকতী, খাটনিয়াৰ—পোনতে কৈ লওঁ—official কামত আহিলে,—বিশেষকৈ ঠিকাদাৰ আহিলে,—মোক office-ত লগ পোৱাই পছন্দ কৰোঁ। এই কথা যেন মনত ৰাখে।”

আটাইকেইজন উঠিল। কাকতীয়ে ক'লে, “ল'ৰা মানুহ নহয়, খং-বাগ অলপ বেছি।”

দেবেনে সিহঁতক তাতে এৰি ভিতৰলৈ আহে। সিহঁত ওলাই আহিবলৈ বাধ্য হয়।

পাছ দিনা আবেলি লেকেচিয়াই লেকেচিয়াই এজন সম্ভ্ৰান্ত চেহেৰাৰ বুঢ়া মানুহ দেবেনৰ ঘৰৰ ফালে সোমাল। মানুহজন লাখুটি লৈ আহিছে যদিও গাভৰু ছোৱালী এজনীয়ে তেওঁক ধৰি আনিছে। দেবেনৰ বৰ কোতূহল হ'ল। সি আগবাঢ়ি আহিল। বুঢ়াজনে বাবান্দা চেৰাই ড্ৰয়িং কামত ফোঁপাই ফোঁপাই থিয় হ'ল। দেবেনে ক'লে, “বহক।” ছোৱালীজনীলৈ চাই সুধিলে, “তোমাৰ দেউতাবা?” তাইক বহিবলৈ সি আঙুলিয়াই দেখুৱালে। সাধাৰণ সাজ-পাৰ পিন্ধা ৰূপহী ছোৱালীজনী কুচিমুচি চকিত বহিল।

সি ক'লে “মই হ'লে কাকো চিনি পোৱা নাই।”

বুঢ়াই মাত লগালে, “এবা, চিনি নোপোৱাবে কথা। মই ইয়াৰে। নৰেশ্বৰ কাকতী। তোমাৰ দেউতাৰ মোৰ পৰম বন্ধু। গান্ধীৰ আন্দোলনৰ সময়ত আমি দুয়ো একেলগে জেলত আছিলোঁ। সিদিনাহে জানিলোঁ,—তুমি তুৱাকান্ত মহন্তৰ ল'ৰা। তোমাৰ কথাবোৰ শুনি মই অবাক হৈছোঁ, সুখী হৈছোঁ এই পাৰ্শ্বত দেশত তুমি,—উস্! শুনিলেই ভাল লাগি যায়। হওক, বোপা, তোমাৰ মংগল হওক।”

ছোৱালীজনীয়ে বাপেকলৈ চাই ক'লে, “দেউতা, ইমান কথা নক'ব। ডাক্তৰে বাবে বাবে কৈছে,—কথা কম ক'ব।”

বুঢ়াই জীয়েকলৈ চাই ক'লে, “ব অ' আই, বহুত দিনৰ পাছত এটা মনৰ লগত মিলা ল'ৰা পাইছোঁ।”

এইবুলি কোৱাৰ লগে লগে ছোৱালীজনীয়ে দেবেনলৈ চালে। দেবেনৰো দৃষ্টি তাইৰ কোমল হেলনীয়া চকুহালিত। অজানিতে এই দৃষ্টি-বিনিময় ভালেখিনি সময় চলিল। দেবেনৰ ভাব হ'ল—তাৰ মানসিক আৱৰ্তত মিলা এই ছোৱালীজনী যেন তাৰ সন্তাৰ অন্ত ৰূপ। দেবেনৰ দৃষ্টিত তাই অতি লাজুকী হ'ল। তাই চকু তললৈ নমালে।

দেবেনেও স্বাভাৱিক হ'বলৈ চেষ্টা কৰি ক'লে, “দেউতা, কিয়নো ইমান কষ্ট কৰি আছিল? চিঠি এখন দিয়াহেঁতেন নিজেই গ'লোঁহেঁতেন!”

ছোৱালীজনীয়ে ক'লে, “মই কৈছিলোঁ, নুশুনিলে।”

সি এবাৰ ভিতৰলৈ গৈ আকৌ বুঢ়াৰ সমুখত বহিল।

“বোপা, শুনি বৰ সুখ পাইছোঁ। এই ঠিকাদাৰ আৰু পাবতগজা নেতাবোৰক এতিয়ালৈকে কোনেও বাধা দিব পৰা নাছিল। সিহঁত থাকেমানে আমাৰ এনে অৱস্থাই থাকিব।”

“মই চেষ্টা কৰি চাম, দেউতা।”

এনেতে ল'ৰা এটাই বুঢ়াৰ আগত এবাটি গাখীৰ আৰু ছোৱালীজনীৰ আগত কাপ-প্লেটত চাহ দিলেহি।

“তুমি অকলে থাকা?”

“হয়।”

‘হয়’ বুলি কৈয়েই দেবেনে ছোৱালীজনীৰ মুখলৈ চালে। তাইৰ বিমোহন দৃষ্টি হঠাৎ চঞ্চল হঠাৎ নিশ্চল হৈ পৰিল। বুঢ়াই গাখীৰ খোৱাত মন দিলে।

ছোৱালীজনীয়ে সুধিলে, “আপুনি একো নেখায়?”

সি সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ কথা পাহৰি গ'ল। সুধিলে, “তোমাৰ নাম?”

“নৌলিমা।”

বুটাই লগতে যোগ দিলে, “আমি পিছে নীলা বুলিহে মাটোঁ।”
আকৌ ক’লে, “তাই নথকাহেঁতেন, মোৰ যে কি অৱস্থা হ’লহেঁতেন!
তায়ে ঘৰখন ধৰি আছে।”

“তুমি কাম কৰা?” দেবেনে সুধিলে।

উত্তৰ দিলে নবেশ্বৰ কাকতীয়েহে, “এবা, আই এ পাছ কৰাৰ
পাছত তাইক পঢ়ুৱাব নোৱাৰিলোঁ। বাককৈ, মাইনৰ স্কুলখনত
সোমাই ঘৰখন তৰাই আছে।”

তাই ক’লে, “আপুনি আমাৰ ফালে যাব। দেউতাই এই
কথাবোৰ শুনাৰ পৰা সদায় আপোনাক চাবলৈ হাবিয়াস কৰি আছিল।”

“নিশ্চয় যাম।” দেবেনে ততালিকে সন্মতি দিলে।

বুটাৰ মুখত এটা শেঁতা হাঁহি বিৰিঙিল। ক’লে, “বোপা, যাওঁহে।
গাটো কিবা লাগিছে।”

সি মাত দিলে, “কিয় আকৌ এনেকৈ যাব লাগিছে? মই থৈ
আহিমগৈ।”

নীলা আৰু দেবেনে দাঙি ধৰি নবেশ্বৰ কাকতীক জীপত বহুৱালে।
নীলা মূৰত বহিল। দেবেনে জীপ চলালে। সকলো নিমাত। কিছুদূৰ
গৈ দেখিলে, লুইতৰ বালি চাপৰিত চৰাই,—এযুৰি চাকৈ-চকোৱাও।
লগতে প্ৰথম ফাগুনৰ বা। নীলাৰ চাদৰ উৰুৱাই নিব খুজিছে।
নবেশ্বৰ কাকতীয়ে চাইছে বাঁওফালৰ পথাৰখনলৈ। পথাৰত যেন
জুইহে জ্বলিছে! ক’তো খেতি কৰাৰ চিন নাই। সোঁকাষে লুইত,—
নিষ্ঠুৰ লুইত। তাৰ খাটু হ’ল মাটি,—খেতিয়কৰ স্বপ্ন।

জীপৰ শব্দ ভেদ কৰি তিনিজনৰ মৌনতা ভাঙিছে নবেশ্বৰ
কাকতীয়েহে, “দানব শক্তিক দমন কৰিবলৈ মনত শক্তি লাগে, বোপা।
স্বধৰ্মক বিসৰ্জন দিব নেলাগে। স্বধৰ্মে নিধনঃ শ্ৰেয়ঃ পৰোধৰ্ম ভয়াবহঃ।
মই জানো, তুৱাকান্ত মহন্তৰ ল’ৰা হৈ তুমি দানবৰ লগত যুঁজিব
পাৰিবা। আমি এদিন যুঁজিছিলোঁ। এতিয়া বগত পৰি কলীয়া।
কোনেও আমাৰ কথা নুশুনো।...”

নীলাই শাসন কৰিলে, “দেউতা, উত্তেজিত নহ’ব।”

জীপ ঘৰৰ আগত ব’লহি। কষ্ট কৰি নবেশ্বৰ কাকতীক নমোৱা
হ’ল। তেওঁ চ’ৰাঘৰ সোমালে। ক’লে, “বোপা, মই পৰোঁগৈ।
অসুবিধা হৈছে।”

নীলাই চকিখন মচি দি তাক বহিবলৈ কৈ তাই দেউতাকৰ পিছে
পিছে গ’ল। সি ঘৰটো চালে। নিখুঁতভাৱে সজোৱা চ’ৰাঘৰ।
অসমীয়া মানুহৰ চ’ৰাঘৰ এনেকুৱাই হোৱা উচিত। পছৰ শিঙত ওলমি
আছে এটা খোল। ডেৰ বেগেত বহল সুন্দৰ চানেকীৰে তাঁতত
বোৱা ফুল ছটা ধুনীয়াকৈ বন্ধাই ওলোমাই থোৱা আছে।

নীলা ওলাই আহিল। হাতত একাপ চাহ আৰু কেইটামান
লক্ষৰা। তাই বস্ত্ৰ কেইপদ টেবুলত থ’লে। সি সুধিলে, “মাৰা
নাই?”

“নাই।”

“আৰু কোন কোন আছে?”

“স্কুলত পঢ়া ভাই ছটা।”

“এখেতৰ কি অসুখ?”

“হাই ব্লাড্ প্ৰেচাৰ। ষ্ট্ৰোক হৈ পেৰেলাইছিছ হ’ল। এতিয়া
বাককৈ লবচৰ কৰিব পৰা হৈছে।”

“নীলা, তুমি ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবা?”

“নেভাবিবলৈ অভ্যাস কৰিছোঁ।”

“নীলা, তুমি মোক কিজানি মনে মনে পাগল বুলি ভাবিছা।”

“এনেকৈ নক’ব।”

“মই এটা পাগলেই। নহ’লে অকলে যুঁজ কৰি মৰোঁনে?”

“ভগবান আছে, আপোনাৰ মংগল হ’ব।”

“দেউতাকাক কৈ আহাগৈ। মই যাওঁ।”

“আহক, ভিতৰতে মাত লগাওকহি।”

নীলাৰ পিছে পিছে দেবেন ভিতৰলৈ সোমায়। মাত লগাই

ওলাই আহোঁতে নীলাই কয়, “মাজে মাজে আহিব আকোঁ। দেউতাই সন্তোষ পালে মোৰ বৰ ভাল লাগে।”

সি তাইলৈ এবাৰ চায়। ছয়োৰে চাৰনিত যেন এটা হিয়া কঁপোৱা বনগীত মূৰ্ত হৈ উঠে। সি অলপ হাঁহে আৰু কয়, “কেতিয়াবা, মানে তোমালোকৰ নিচিনা ছোৱালী দেখিলে, পাতল কথা কৈ দিবৰ মন যায়।”

“যেনে?”

“নকওঁ বাক।”

ছয়ো হাঁহে। দেবেনে কয়, “ক’ত অফিছৰ নিয়মকানুন আৰু ক’ত ডেকা হোৱাৰ উন্মাদনা। বুইছা, বয়সৰ একোটা ধৰ্ম আছে। সেই অনুসৰি যৌৱনৰ ওচৰত সৰু হৈ যাবৰ মন যায়।”

“আপুনি কবি।”

“পঢ়িছা মোৰ কবিতা?”

“পঢ়িছোঁ। কলেজত পঢ়োঁতে গানো শুনিছিলোঁ।”

“তেনেহ’লে তোমাৰ তালৈ নাহোঁ। মোৰ বদনাম হৈ যাব।

ধুনীয়া ছোৱালীৰ শত্ৰু বহুত।”

“ইয়াকি?”

“জীৱনত ঠাট্টা-তামচাৰেই মূল্য বেছি। আৰু জোকাই ভাল লাগে।”

“ভনী আছে?”

“নাই, বাইদেউহে আছে—ভিনিদেউৰ ঘৰত। আৰু নবওঁ দেই।”

সি যায়গৈ। নীলা নিশ্চল হৈ চাই বয়। এটা শ্ববিৰ জীৱন, এটা অত্যন্ত আমনিদায়ক জীৱন, এটা ভবিষ্যতহীন জীৱন, এটা আশাহত প্ৰণয়হীন জীৱন। নীলাই ভাবিছিল, এয়ে জীৱন-যন্ত্ৰণা। কিন্তু আজি হঠাতে মনৰ এলান্ধু সৰি পৰিল, তাত হেঙুলি উষা বিৰিঙিল। জেলুকনিত সোণালী ব’দ সপোন হ’ল। জেলুকনিৰ বন্ধ পানী ভাঁপ হৈ

উৰি উৰি বঙচুৱা মেঘ হ’ল। আন্ধাৰবোৰ জোন হ’ল। জোন অপেশ্বৰীয়ে লোভেৰে মিচিকিয়ালে।

বাতি তাই শুব নোৱাৰিলে। জীৱনৰ অকস্মাৎ সুন্দৰ ব্যতিক্ৰমত তাইৰ স্নায়ুতন্ত্ৰ অস্থিৰ হ’ল। জীৱনলৈ প্ৰথম মায়া হ’ল। তাইৰ মন গ’ল—এই লুইতৰ পাৰলৈ আহি, এই জোনালী নিশা,—ফুল তৰা জোনাক আৰু সমীৰণৰ গীত গাবলৈ।

দেবেনে কেইদিনমানৰ পাছত মথাউৰি জুখি খোজ কাঢ়ি আহিছিল। দিনৰ দহটা বাজিবলৈ পোন্ধৰ মিনিটমানহে আছে। হাতত কিতাপ এখন লৈ নীলা আহি থকা দেখি সি জীপ বখালে আৰু নামিল।

“নীলা, স্কুললৈ যোৱা?”

“হয়। মোৰ এটা কথা আছে।”

“কি কথা?”

“বাতি তেনেকৈ শিল চোৰ ধৰিবলৈ নেযাব। সিহঁত বৰ বেয়া মানুহ।”

“তুমি কিবা জানা?”

“সিহঁতে আপোনাক অপকাৰ কৰিবলৈ চান্দি আছে।”

“কিন্তু ঠিকমতে শিল পৰিবই লাগিব। ঠিক আছে। মই বাক পৰহিলৈ যাম।”

নীলাকু এৰি সি আহি থাকিল।

আজি তাৰ বহুত কাম। এটা ঠিকাদাৰক যদি ধৰা পোলোৱা যায়, বাকীবোৰ ঠিক হৈ যাব। সন্ধিয়া পুলিছ আহিব। সিও কিছুমান বহুৱা যোগাৰ কৰি থৈছে। সি গম পাইছে, আজি বাতি ঠিকাদাৰৰ মানুহে শিল নিবহি।

সি পুলিছৰ সৈতে পথাৰত খোপনি পিটি থাকিল। বহুৱাবোৰ আলিৰ কাষতে জাৰ্মানীৰ জোপোহাৰ মাজত। সিহঁতে এখন ট্ৰাক আৰু ট্ৰাকৰ পিছে পিছে এখন জীপ অহা দেখিলে। জীপ আৰু ট্ৰাক এঠাইত ব’ল। তাৰ পাছত শুনা গ’ল,—শিল তোলাৰ শব্দ। শিল

তোলা মানুহখিনিয়ে গম নোপোৱাকৈ পুলিছে সিহঁতক ঘেৰি ধৰিলে। বনুৱাবোৰো লগ লাগিলগৈ। দুয়ো পক্ষৰ হতাহতি হ'ল। জীপৰ পৰা গুলীৰ শব্দ শুনা গ'ল। কিন্তু পুলিছে জীপ আক্ৰমণ কৰিলে আৰু দুটা মানুহক গৰা মাৰি ধৰিলে। বাকীবোৰ মানুহ ইতিমধ্যে পলাল। টৰ্চৰ পোহৰত দেখা গ'ল যে পুলিছে আবদ্ধ কৰা মানুহ দুটা হ'ল—ঠিকাদাৰ বজ্জত ভূঞা আৰু তাৰ মহৰী। সিহঁতক পুলিছে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে। সিহঁতক খোজকঢ়াই লৈ অনা হ'ল। পুৱা সিহঁতক চহৰৰ হাজোতলৈ নিয়া হ'ল।

এই কথা শুনাৰ লগে লগেই চুপাৰিন্টেন্ডিং ইন্জিনিয়াৰৰ অফিছলৈ দেবেনৰ ডাক পৰিল।

বজ্জতে দুপৰীয়া চহৰ পালেগৈ। বহিবলৈ দি চুপাৰিন্টেন্ডিং ইন্জিনিয়াৰ পাঠকে ক'লে, “ইয়ং মেন, মোৰ অভিজ্ঞতাবে কওঁ,—Don't be too strict. কথাটো বেছি জটিল হৈছে পৰিব। এৰি দিয়ক।”

“কিন্তু মোৰ লগত পুলিছ আছিল।”

“পুলিছৰ বিপোর্ট সম্পূৰ্ণ সলনি কৰিব পাৰি। ভূঞা জামিন ওলায়েই সেই কাম কৰিব।”

“ঠিক আছে।”

“মানে?”

“জটিলভাৱেই চলি থাকুক।”

“কিন্তু আপোনাৰ বিপদ আছে। তেওঁৰ হাতত মিনিষ্টাৰ আছে।”

“বোধকৰোঁ আপুনিও আছে। নহ'লে সি লাখ লাখ টকাৰ ঠিকা নেপায়।”

“আপুনি এইদৰে insult কৰিলে?”

“সত্য কথা কোৱাকে insult কৰা নোবোলে। আপুনিযেইতো ঠিকাদাৰৰ পৰা কমিচন লয়। ছোৱালীৰ বিয়া বুলি টকা উঠায়। এই কথা খাতৰি-কাকতত ময়ে দিছোঁ।”

“জানেনে, মই একলম লিখিলে আপোনাৰ কি অৱস্থা হ'ব পাৰে?”

“জানো, কিন্তু মোক এচ ডি অ'ৰ্ডাৰে সৰু কৰিব নোৱাৰে আৰু মাৰ্চৰ আগতে transferও কৰাব নোৱাৰে।”

চুপাৰিন্টেন্ডিং ইন্জিনিয়াৰ পাঠকৰ খংটো খেৰৰ জুইৰ দৰে লুমায়ে। কিন্তু দেবেন খঙত থিয় হৈ চঞ্চলতা দেখুৱায়।

“মই যাব পাৰোনে?”

“ছিট ডাউন, ইয়ং মেন,—মই ক'লোঁ। বুলিয়েই আপোনাৰ এগেইন্টে লিখিমনে? বুজিছে, একালত আমাৰো খং আছিল। আ-আ-আদৰ্শও আছিল। দেখিলোঁ চব মিছা। আপুনিও এদিন বুজিব। কেহুটো উঠাই লওক। এবাৰ হ'ল যদিও ভূঞা আপোনাৰ ভৰিত পৰি থাকিব। Money is the leveller of all.”

“মোৰেই ভুল হ'ল। মই ইমান কথা শুনা উচিত নাছিল।”

“মানে আপুনি.....”

“আপুনি ক'ব খোজেনে কি ভূঞা চোৰ নহয়? যাওঁ, মই এক মিনিটো ইয়াত থকা উচিত নহয়। মই আপোনাৰ দৰে চুপাৰিন্টেন্ডিং ইন্জিনিয়াৰ হ'ব নোখোজোঁ। মোৰ বিপক্ষে আজিয়েই লিখক। ৰাইজ মোৰ হাতত আছে।”

সি একো নকৈ গোঁ গোঁকৈ ওলাই আহিল। পাঠকে তথাপি মাতিলে “মহন্ত—মহন্ত, এবাৰ শুনক।”

মহন্ত ৰাজআলিত জীপত উঠিল।

এদিনৰ পাছত পুৱা কাম চাই আহি দেবেন নীলাৰ ঘৰত সোমাল। পৰি থকা নবেঞ্চৰ কাকতীৰ ওচৰত গৈ সি ক'লে, “দেউতা, মোক সাহস দিয়ক, আশীৰ্বাদ দিয়ক। মই হতাশ হৈছোঁ। বজ্জত ভূঞাক গ্ৰেপ্তাৰ কৰাইছোঁ। কিন্তু সকলো যে তাৰ ফালে।...মই...মই হাৰি গৈছোঁ।”

তাৰ মাতটো থোকাথুকি হৈছে আৰু লগে লগে ওচৰতে থিয় দি থকা নীলাৰ চকু ঢুলঢুলীয়া পৰিছে। বুঢ়াই কৈছে: “জিকা-হৰাব কথা নেভাবিবা, বোপা, কাম কৰি যোৱা। কাম যিমনেই মহৎ,

বাধাও সিমানেই বিৰাট। স্বৰাজৰ আন্দোলনত যেতিয়া ৰাজশক্তিৰ পৰাক্ৰম দেখি কোঁচ খাই গৈছিলোঁ, তেতিয়া পীতাম্বৰ গোসাঁয়ে এই ফাকি গীতাৰ শ্লোক মাতিবলৈ কৈছিল—

যোগস্থ কুক কৰ্ম্মানি সঙ্গং তত্ত্ব্যা ধনঞ্জয়,
সিদ্ধ্যাসিদ্ধৌ সমং ভুক্ত্যা সমত্তং যোগ উচ্যতে।”

“এবা, আপোনালোক হ'বা নাছিল।”

“তোমাবো পৰাজয় নাই। কাম কৰি যোৱা, লাভলাভৰ আসক্তি নানিবা। প্ৰভুৱে বল দিব।”

তাতে চাহ-জলপান খোৱা হ'ল। পহিলা কোঠাটোলৈ আহি দেবেনে ক'লে, “বৰ অকলশৰীয়া লাগিছে, নীলা, বৰ অকলশৰীয়া। সিহঁতৰ কোনেও মোক বুজিব পৰা নাই।”

তাই ক'লে, “ভূঞা গ্ৰেপ্তাৰ হোৱাৰ পৰা মই বৰ চিন্তাত পৰিছোঁ। আপোনাক হয়তো হেৰুৱাব লাগিব। এই ঠাইত আক কাম কৰিব নোৱাৰিব।”

“ইমান ভয় নকৰিবা, নীলা। তোমাক মই বহুত কথা ক'বলৈ আছে। বহুত কথা। কেৱল তোমাক। মোৰ বৰ অকলশৰীয়া লাগিছে। তুমিয়েই হয়তো মনৰ আশ্ৰয় হ'ব পাৰিবা।”

“মই ইমানৰ লায়কবনে? আপুনি মহৎ।”

“নকৈ নোৱাৰোঁ, নীলা, তোমাক ভাল লাগে,—তোমাৰ মমতাক; তোমাৰ সততাক আক ভাল লাগে। থাকা দেই?”

সি অলপ আগুৱাই গৈ তালৈ এবাৰ ঘূৰি চাই গৈ থাকে।

নীলা আহিছে জোনটোৰ লগে লগে। ঝাউবনৰ মাজে মাজে। টিপটোৰ ওপৰত বহি দেবেনে নিষ্পলক দৃষ্টিৰে চাই আছে লুইতৰ বগী ঢকেঢকা বালি আক জিলমিল পানীলৈ। শুকান ঝাউবনৰ শুকান ঠেঙুলিত গছকৰ শব্দ শুনি সি ঘূৰি চাই দেখিছে—নীলা আহি আছে, তাৰ ফালেই,—ৰাজহংস গতিৰে। সি ছক ছক বুকুৰে

আগুৱাই গৈছে। ওচৰ পোৱাত এহাত ব্যৱধানত সিহঁত থমকি বৈছে।

“নীলা!”

“ও—”

“মই জানো, তুমি আহিবা।”

“বৰত মন নবহে।”

“মোৰো বৰ উকা উকা লাগে।”

“বহিবা?”

“ও।”

ছয়ো বহে। ঝাউবনৰ বালিত।

“বহুত কথাই ক'ম বুলি এতিয়া একো ক'বলৈ মন যোৱা নাই। কেৱল তোমাক প্ৰাণ ভৰি চাবৰ ইচ্ছা গৈছে। ভাবি ভাল লাগে, তুমি যেন মোৰ বুকুৰ মাজত সোমাই মোক পুৰুষত দিছা।”

নীলা দেবেনৰ ফালে চাপি আহে। সি তাইৰ হাতত ধৰে। তাই তাৰ বুকত আশ্ৰয় লয়। সি তাইৰ মিহি চুলিবোৰ লিৰিকি বিদাৰি থাকে।

“কোৱা, নীলা, কথা কোৱা। কোমল কোমল কথা। মোৰ বিপদৰ কথা নোসোঁৱৰাবা।”

নীলাই উচুপে।

“মোক একো নেলাগে, কেৱল আপোনাক লাগে। মোক পাহৰিবলৈ। দায়িত্ব পাহৰিবলৈ। যত্নগা পাহৰিবলৈ।” নীলাই কয়।

“ময়ো যদি কওঁ—তুমিয়েই মোৰ গৰ্ব।”

“আক?”

“ভৱিষ্যত। কিন্তু, নীলা, ইমান ওচৰ চাপিও তুমি মোক আপুনি বুলিয়েই মাতিছা?”

“ভয় লাগে!”

“মোটলৈনে মোৰ সম্বন্ধলৈ?”

“এতিয়া ভয় লগা নাই। তোমাৰ কথাবোৰ ক’বা?”

“ক’লোৱেই। ভগবানক খাটা—আমি যেন সৎ হওঁ। মই কৈ
যাওঁ, তুমি মাতি যোৱা। কোৱা,—আনো ভদ্ৰাঃ...”

“আনো ভদ্ৰাঃ—”

“কৃতবো যন্তু—”

“কৃতবো যন্তু”

“বিশ্বতঃ।”

“বিশ্বতঃ।”

“বুজিলানে?”

“নাই বুজা।”

“এয়ে বেদৰ বাণী। অৰ্থ হল—আমাক যেন চৌদিশৰ পৰা মহৎ
ভাববাণিয়ে আবৰি ৰাখক।”

সিহঁত থিয় হয়। তাক কয়, “বাঁও হাতত সেই লোহাৰ খকডাল
লোৱা কিয়?”

সি হাতটো দাঙি লোহাৰ খকডাল প্ৰকট কৰি কয়, “এই লোহাৰ
খকৰে মোক মনত বল দিয়ে। শিখ ধৰ্মগুৰুৰ লোহ প্ৰতিজ্ঞাৰ
কথা সোঁৱৰায়।”

নীলাই কয়, “শুনি ভাল লাগিল। ইয়াৰ এনে অৰ্থ আছে বুলি
জনা নাছিলোঁ।”

সিহঁত ঝাউবনৰ মাজে মাজে গাঁৱৰ ফালে গৈ থাকে। মিৰি
গাঁৱৰ পৰা কুকুৰাৰ বাও শুনা যায়।

নীলা : বাতি পুৱাবলৈ বেছি সময় নাই।

দেবেন : বাতিটো দীঘল হোৱাহেঁতেন!

নীলা : পাবগৈয়ে লাগিব।

দেবেন : ভায়েবাহঁতে সাৰ পাই তোমাক বিচাৰিবনে কি?

নীলা : ক’ব নোৱাৰোঁ।

দেবেন : মোৰ এটা বৰগীত মনত পৰিছে নীলা, এই বাতিটো...

নীলা : আকৌ ঘূৰাই নেপাম।

দেবেন : সেই ভাব শব্দবদেৱে এটা বৰগীতত বান্ধি ৰাখিছে।

নীলা : গাবা?

দেবেন : গাওঁ।

নীলা : যদি কোনোবাই শুনে?

দেবেন : একো বিপদ নাই। কোনোবা নাৱৰীয়াই গোৱা বুলি
ভাবিব।

দেবেন বহে। এইবাৰ তাৰ গাত নীলা ভালকৈ চলি পৰে।
দেবেনে গায় :

বালুৰি গোৱী গোপাল প্ৰাণ

এ প্ৰাণ নেহাৰি।

ফোকাৰয় শ্বাস নয়নে জুবে নীৰ

বয়নে পুৰিত বাৰি ॥

কুকুৰা আৰাৱ কৰে জানি বজনী শেষ

তাহাকু শপয় পুত মাথে।

আজু বৈৰিণী নিশি নিমিষেক পুহায়িলি

হামাকু তেজল প্ৰাণনাথে ॥

ভৰি সাত-পাঞ্চ চলিতে তনু তাপিত

হৰি বিনে দেখু অন্ধিয়াৰি।

প্ৰেমে পৰশি পুনু গৰয় ধৰণী লুটি

শব্দৰ উদ্ধাৰ মুৰাৰি ॥ (কেলিগোপাল নাট)

অলপ পৰৰ পাছত ছয়ো ছফালে গুচি যায়।

*

মথাউৰিৰ ওপৰেদি বশিষ্ঠ হাজৰিকা আৰু শ্ৰীনাথ কাকতী গৈ
আছে। লগত অ’ভাৰচিয়াৰ কনক বৰদলৈ আৰু মহৰী যত্নবাম।
আনফালে দেবেন মহন্ত আৰু ডাইভাৰটোৱে মথাউৰি জুখিছে।

“এয়া কিহৰ ছাপ, হৰি?”

“হাতীৰ নহয়, ভীমকলৰ গুৰিবহে।”

“ঠিক আছে। তই কৈ আহগৈ, মকামিলা ইয়াত নহ'ব। অফিহত মোক লগ পাবলৈ ক'বি। তই সিহঁতৰ জীপত যাবি। মই নিজে চলাই যাম।”

ড্ৰাইভাৰটো গ'লগৈ। দেবেনে অফিহলৈ আহি বশিষ্ঠ আৰু শ্ৰীনাথৰ বিল কেইখন পৰীক্ষা কৰিলে। অলপ পৰৰ পাছত বশিষ্ঠ আৰু শ্ৰীনাথ সোমাল।

দেবেনে সিহঁতলৈ নোচোৱাকৈয়ে ক'লে, “কিমান টকা আনিছে?”

শ্ৰীনাথে হাত মোহাৰি মোহাৰি ক'লে, “একো বুজা নাই, ছাৰ।”

সি বিল চাই চাই সুধিলে, “মানে আগতে এনে কাম কৰি ইন্জিনিয়াৰক কিমান টকা দিয়ে?”

বশিষ্ঠ হাজৰিকাই ক'বলগীয়াত পৰিল, “মানে ইন্জিনিয়াৰ” অসুবিধাত পৰিলে আমি অলপ দিওঁ।”

দেবেনে তথাপি মোলায়েমভাৱে ক'লে, “অলপ বেছি লাগিব, বুইছে? মথাউৰিত আৰু একুট মাটি দি হাতীৰে খচকালেহে জোখমতে হ'ব।”

শ্ৰীনাথে মাত লগালে, “ছাৰ, আমি ভাবিছোঁ...”

দেবেন গৰ্জি উঠিল “লাজ নেলাগে আপোনালোকৰ? বানপানীত মানুহৰ দুৰ্গতি দেখি দয়া নহয়? মোৰ দ্বাৰা বিল পাছ কৰা নহ'ব। আৰু মাটি তুলিব লাগিব। তাৰ পাছতহে শিল দিব পাৰিব।”

“তেনেহ'লে আমি টকা নেপাওঁ?” বশিষ্ঠই খঙেৰে সুধিলে।

“ডেৰ লাখৰ আধা টকাও পাবৰ যোগ্য নহয়। কথা বহলাব নেলাগে, ওলাই যাওক।”

“মানে আপুনি আমাক অপমান কৰিলে?” শ্ৰীনাথ গৰ্জি উঠিল।

“অপমান বুলি ভাবিছে যদি মোৰ উপায় নাই।” দেবেনে ক'লে।

“আমি কেছ ফাইল কৰিম।”

এই বুলি কৈ শ্ৰীনাথ ওলাই আহিল। বশিষ্ঠয়ে বোম্বেৰে দেবেনলৈ চাই শ্ৰীনাথ পিছ ল'লে।

দেবেনে সিহঁতলৈ চাই ক'লে, “ঠিক কথা। কেছ কৰক। মোক জেলত দিয়াওক।”

সি টেবুলত থকা পানী গিলাছ ছটোকমানতে গিলিলে। তাৰ বৰ অশান্তি লাগিল। কোৱাৰ্টাৰলৈ আহি বিছনাত দীঘল দি পৰিল। সি সন্ধিয়ালৈকে তেনেকৈ পৰি থাকিল। দুৱাৰত টোকৰ শূনি ওলাই আহি দেখিলে,—নীলা আৰু হাইস্কুলত পঢ়া ভায়েকটো আহিছে।

“নীলা, ঘৰত কিবা অথন্তৰ? দেউতাবা ভালে আছে?”

“মই আপুনি ভালে আছোনে নাই চাবলৈ আহিলোঁ।”

“ভাইটি, কোৱাচোন, ঘৰত সকলোৰে ভাল?”

ল'ৰাটিয়ে ক'লে, “ভালেই। বাইদেৱেহে উচুপি আছিল।”

দেবেনে সুধিলে, “কিয়, নীলা? কোনোবাই তোমাৰ বদনাম বঢ়িছে?”

নীলাই ক'লে, “বদনামলৈ মোৰ ভয় নাই। কিন্তু চব কন্ট্ৰেক্টৰ যে আপোনাৰ বিপক্ষে। সিহঁত মানুহ নহয়।”

দেবেনে অভয় দিলে, “আৰু মানুহে পশুলৈ ভয় নকৰে।”

তাই তাৰ চকুলৈ চাই ক'লে, “দেবা, মোৰ চকুলৈ চোৱা। তোমাক সিহঁতে ট্ৰেনফাৰ কৰালে পৰাজয় বুলি নভবাতো? সিহঁতৰ ছটা চিলঙলৈ গৈছে। সিফালে বজত ভূঞা গৰ্জি আছে।”

সি ক'লে “মোক কোনেও মাৰ্চলৈকে ট্ৰেনফাৰ কৰিব নোৱাৰে। মোৰ কাম কৰি যাম।”

তাই থিতাতে মাত লগালে, “আৰু মই লুইতৰ ঢৌ লেখি থাকিম।”

ছবছৰীয়া ভায়েক থকা সত্বেও দেবেনে তাইৰ চুলিত হাত ফুৰাই ক'লে, “নিশ্চিন্তে থকা, নীলা। তোমাক এবি মই এখোজো

আগুৰাৰ নোৱাৰোঁ। (ল'ৰাটোলৈ চাই) ভাইটি, চোৱাচোন, তোমাৰ বায়েবাক এটা মই উপহাৰ দিওঁ।”

এই বুলি সি ভিতৰলৈ গ'ল। বাকচ খুলি আঙুঠি এটা আনিলে। ল'ৰাটো আৰু নীলাক আঙুঠিটো দেখুৱাই ক'লে, “এয়া, মায়ে মনে জানি সজাইছিল।” সি নীলাৰ অনিচ্ছুক হাতত আঙুঠিটো পিন্ধাই দিয়াৰ লগে লগে ল'ৰাটোৱে বং পাই হাঁহি হাত চাপৰি বজালে। কিন্তু দেবেন আৰু নীলা অসম্ভৱ গহীন। নীলাই ওপৰলৈ চালে। পাছত দেবেনৰ ফালে চোৱাৰ সময়ত তাইৰ চকুৰ পানীৰে গাল তিতিছে। তাই সাউংকৰে তাক সেৱা কৰিলে। ল'ৰাটোৱেও একো আলেখ লেখ ধৰিব নোৱাৰি সেৱা কৰিলে। সি হতভম্ব হৈ ব'ল। তাই আৰু ল'ৰাটো সেৱা কৰি উঠাৰ পাছত সি ক'লে, “নীলা, মোৰ এই লোহাৰ খাকত হাত দি ভাবা,—ভগবান, আমাৰ মৰমৰ বান্ধোনৰ লোৰ দৰে ক্ষয়-ক্ষতি নহওক। চকুত পানী কিয়? আনন্দ কৰা।”

“বাইদেউ, যাওঁগৈ ব'ল। দেউতাই ভয় কৰিছে চাওঁগৈ।” ল'ৰাটিয়ে ক'লে।

“ব'লা, ময়ে থৈ আহোঁগৈ।” দেবেনে কৈ চোতালত থকা জীপখনৰ ফালে গৈ থাকিল।

ঘৰ সোমোৱাৰ আগতে দেবেনে ক'লে, “মই মাত নলগাওঁ। মনে মনে চ'ৰাঘৰত থাকিম। সকলো ক'ৰাওঁ। ভাইটি, তুমিও ক'ৰা। মই কি কয় শুনি গুচি আহিম।”

সি চ'ৰাঘৰত নিবলৈ ব'ল। সি নীলাই কোৱা শুনিলে, “দেউতা, মোক ক্ষমা কৰা। মই তোমাৰ অনুমতি ল'বলৈ নহ'ল। একো ক'ব নোৱাৰিলোঁ।”

“কি হ'লনো?” নৰেশ্বৰ কাকতীৰ মাত শুনা গ'ল।

ল'ৰাটোৱে ক'লে, “বাইদেউক এটা আঙুঠি পিন্ধাই দিলে। বাইদেৱে, চাহাবক, সেৱা কৰিলে।”

‘বৰ ভাল কথা, আই। দেবেনৰ নিচিনা ল'ৰা এটাক মই কি ক'বলৈ আছে? সি মুকুতা। তোকৈ মোৰহে ভাগ্য ভাল। হে ঈশ্বৰ, কি তোমাৰ দয়া!’ নৰেশ্বৰ কাকতীয়ে ক'লে।

কিন্তু নীলা আশ্বস্ত নহ'ল। তাই ফেকুৰি ফেকুৰি দেউতাকৰ পৰি থকা ভৰি দুখনত সাবট মাৰি ধৰি ক'লে, “তোমাৰ অৱস্থা কি হ'ব, দেউতা? তুমি যে অসহায়!”

“মোৰ কাৰণে ভাবিব নেপায় নহয়! তই যে গাভৰু হ'লি। এজনী ছোৱালীতো গাঁৱতেই দিছোঁ।

এইবোৰ শুনি দেবেনে এটা হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে। সি হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে ওলাই গ'ল।

দুদিনৰ পাছত হেড ক্লাৰ্কে ফাইল এটা চহী কৰিবলৈ আনি সুধিলে, “ছাৰ, শুনা কথা সঁচানে?”

“কি?”

“আমাৰ কাকতীৰ নীলিমা আইদেউ...।”

দেবেনে মিচিকীয়াই হাঁহি ক'লে, “ঠিকেই শুনিছে। মিছায়ে কাকো আশা দিব নেপায়। বিয়া নিদিয়া ছোৱালীৰ বদনাম বটাৰো সুবিধা দিব নেপায়।”

হেড ক্লাৰ্কে মাথোন ক'লে, “আমি বৰ ভাল পাইছোঁ, ছাৰ।”

সি ফাইলত চহী কৰাত লাগি যায়। অফিছত আগৰ দৰে ঠিকাদাবহঁতক দেখা নেযায়।

কথাখিনি কৈ দেবেন বৰ অস্থিৰ হৈ পৰিল। সি ক'লে, “ৰাতি বহুত হ'ল। মোৰ কাহিনী প্ৰায় শেষেই।”

কাহিনীটো নিবিষ্টমনে শুনি যোৱা কেপ্তেইন হাজৰিকাই ক'লে,

“কেনেকৈ শেষ হ’ব? ঠিকাদাৰৰ কি অৱস্থা হ’ল, আপোনাৰ কি হ’ল— একো নক’লেই দেখোন!”

মই সুধিলোঁ, “নীলাৰ কি হ’ল? বিয়া ক’ত পাতিলি?”

সি দীঘল ভ্ৰমুনিয়াহ পাৰিলে। ক’লে, “মই হাবি গ’লোঁ, নিত্য,—মই হাবি গ’লোঁ। ‘স্বধৰ্মে নিধন’ হ’লোঁ। সেই কাৰণেই মোৰ আক্ৰোশ। সিহঁতৰ প্ৰত্যেককে টেটু চেপি নেমাৰোঁ মানে মোৰ শান্তি নাই। মই জিবনি নলওঁ।”

এইখিনি কথা কৈয়ে দেবেন থিয় হ’ল। তাৰ মুখখন সন্নিপাত জ্বৰত পৰা বোগীৰ দৰে বঙা হৈ পৰিল। তাৰ বিস্ফাৰিত চকুত জিঘাংসা। মই সুধিলোঁ, “সিহঁতে তোক কি কৰিলে?”

সি একো নেমাতিলে।

আকৌ এবাৰ সুধিলোঁ, “তোৰ কি হ’ল, নকৰ কিয়?”

সি নিকন্তৰ।

মাথোন কোঠাটোৰ টেবুল-চকিয়ে দখল নকৰা অংশত সি ভাবি-চিন্তি বলিয়া মানুহৰ দৰে ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। আমি শংকিত হ’লোঁ।

শেষত সি মোৰ ফালে নীৰস হাঁহি এটা মাৰি চাই ক’লে, “এই ঠাইত, (হাজৰিকাৰ ভৰি-পথানৰ ফালে সেই ঠাইডোখৰলৈ আঙুলিয়াই)—এই ঠাইত। এসু নকওঁ, তই বৰ দুখ পাবি.....।”

মই আক হাজৰিকা কঁপিবলৈ ধৰিলোঁ। কাৰণ দেবেনৰ মুখখন অঙঠাৰ দৰে ডগমগীয়া। মই দেবেনলৈ চাব নোৱৰা হ’লোঁ। সি কিয় এই বিশেষ ঠাইডোখৰলৈ আঙুলিয়াইছে? কি ক’ব এতিয়া?

সি মোক ক’লে, “সঁচাকৈয়ে মোৰ কথা শুনি বেজাৰ নকৰতো? জীৱনত একোৱেই নেপালোঁ। কত আশা আছিল! ভব যোৱান বয়সত নীলাৰ যে কি অৱস্থা হ’ল। মই একো নেপালোঁ, নিত্য, একো নেপালোঁ।”

মোৰ আচৰিত আচৰিত সন্দেহ কিছুমান হ’ল। তাৰ ফালে এক

মনে চাই থকা হাজৰিকা চিঞৰি উঠিল, “আপুনি এনেকৈ নেযাব, মহন্ত, মোৰ ভয় লাগিছে। আপুনি যাওকগৈ।”

মই কোঁতুহল দমাব নোবাৰি ক’লোঁ, “তেনেহ’লে কি হ’ল? তইতো চাকৰি কৰি আছোঁ বুলিয়েই ক’লি!”

দেবেনে বিদ্ৰূপেৰে হাঁহি এটা মাৰিলে। এই কৰ্কশ পৈশাচিক হাঁহিয়ে কোঠাটো কঁপাই পেলালে। সি বায়ুবেগে বাথৰুমৰ ফালে গ’ল আৰু আকৌ সেই হাঁহি মাৰিলে। মই তাৰ পৰা উত্তৰ পোৱাৰ আশা বাদ দি স্বাভাৱিক হ’বলৈ চেষ্টা কৰি কলোঁ, “বাথৰুমলৈ সাবধানে যাবি। দুবাৰখন চাপৰ। খুন্দা খাবি।”

সি বাথৰুমৰ কাষৰ পৰা মোৰ ফালে চাই ক’লে, “হয়নেকি? তেনেহ’লে একেবাৰে যোৱাৰ আগতে কৈ যাওঁ : মোক তই লগ নেপাব, হয়তো নীলাক—মোৰ প্ৰাণৰ নীলাক—লগ পাব পাব। শুন, এই ঠাইতে (আকৌ সেই ঠাইলৈ আঙুলিয়াই) এজন ইন্জিনিয়াৰক হত্যা কৰা হৈছিল। তই তেতিয়া অসমত থকা হ’লে কিজানি গম পালিহেঁতেন। চকিদাৰ আৰু কোনোবা কোনোবা আছিলো। আগতে গাঁত খান্দি থোৱা হৈছিল। তাতে পুতি থৈ আগৰ দৰেই পকা কৰি থোৱা হৈছিল।”

মই বৰ অস্থিৰ হৈ পৰিলোঁ।

হাজৰিকাই দুই হাতেৰে মুখখন ঢাকি পেলালে।

মই ক’লোঁ, “তই কথাবোৰ এনেকৈ কৈছে, কিয়? তোক অতীতৰ প্ৰতিমূৰ্তি যেন লাগিছে কিয়?”

মই চিঞৰিবলৈ মুখখনহে মেলিলোঁ। কিন্তু ভয়ত চিঞৰিব নোৱৰা এক বিভীষিকাৰ সৃষ্টি হ’ল। গোটেই ঘৰটো কঁপিবলৈ ধৰিলে। হঠাৎ যেন ভূঁইকঁপ হ’ল। সি ‘এসু দুবাৰখন চাপৰ’ বুলি যিহে কাণ্ড কৰিলে। মই নিজৰ চকুহালকে বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰিলোঁ। সি মূৰটো খুলি কাষলতি-চেপত ল’লে। মূৰ নথকা শৰীৰটোৰে আগ বাঢ়ি গৈ সি হঠাতে অন্তৰ্ধান হ’ল। মূৰটো কাষলতিৰ চেপত। এটা মুণ্ডহীন কায়াৰ বিচৰণ! দেবেনৰ !! দেবেন মহন্তৰ !!!

দেখাৰ লগে লগে মনৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হ'বলৈ হয়তো চাৰি-পাঁচ ছেকেণ্ড সময় লাগিল। হাজৰিকাই “ভূত ঔ—” বুলি চিঞৰিলে। মই এটা বিকট চিঞৰ মাৰি মূৰ্ছা গ'লোঁ। কিমান সময় মই মূৰ্ছা গৈ আছিলোঁ ক'ব নোৱাৰোঁ।

পোহৰ দেখি চকু মেলি চাই দেখোঁ,—বকুলে মোক বিচি আছে, আৰু মানুহ এটাই হাতত ধৰি মোৰ ধমনীৰ স্পন্দন অনুভৱ কৰিছে। হাজৰিকাও অবশ হৈ চকি এখনত বহি আছে।

পৰিস্থিতিটো দেখি মোৰ লাজ লাগিল। মই বহিবলৈ চেষ্টা কৰিলোঁ। সিহঁতে মোক বহিবলৈ নিদিলে। তথাপি কোঁতুহলৰ বশবৰ্তী হৈ সুধিলোঁ, “বকুল, তই সঁচা কথা ক'চোন। দেবেন মহন্ত নামৰ ইম্জিনিয়াৰ চাহাবক তই চিনি পাৰ?”

সি যথেষ্ট ইতস্ততঃ কৰিলে। খুব অগ্ৰস্তুতভাৱে ক'লে, “তেওঁক—তেখেতক—এবাবহে দেখিছিলোঁ।”

মই : তেওঁক কোনোবাই হত্যা কৰিছিল?

বকুল : তেনে কথাতো শুনা নাই।

হাজৰিকা : তেনেহ'লে তেওঁ ক'লৈ গ'ল?

বকুল : তেখেত হেনো কাৰো লগ সংগ নোলোৱা উদাসীন স্বভাৱৰ মানুহ আছিল। ডেকা কালতেই বৈবাগী। শুনিলোঁ বোলে তেওঁ নিখোঁজ হ'ল। চৰকাৰৰ ঘৰেও তেনেকৈ ক'লে।

মই : তই নেজান, বকুল। দেবেন মহন্তয়ো তোৰ শত্ৰুবোৰৰ বিৰুদ্ধে—সদা মহবীৰত্ব, ভূঞাহঁতৰ বিৰুদ্ধে—যুঁজিছিল। সঁচা কথা ক'চোন, তেওঁক ইয়াত কোনে হত্যা কৰিছিল?

বকুল : মই তেতিয়া ইয়াত নাছিলোঁ।

হাজৰিকা : একো শুনা নাছিলিনে?

বকুল : তেনেকৈয়ে শুনিলোঁ। তেওঁ নিখোঁজ হ'ল।

মই : আগতে চকিদাৰ কোন আছিল?

বকুল : পৰশু। পৰশু দাস।

হাজৰিকা : সি এতিয়া কি কৰে?

বকুল : নৈত খৰি ধৰি খায়।

মই : ব'ল, এতিয়া, পৰশুৰ তালৈকে যাওঁ।

আমি চাহ একাপো খাবৰ ইচ্ছা নকৰিলোঁ। প্ৰতি দিনৰ অভ্যাস মতে দাড়িও খুৱা নহ'ল। আমি ওলালোঁ। বকুলো ওলাল।

জীপ চলিল উলুবনৰ মাজে মাজে। আমি নৈৰ পাৰৰ এখন পাতল বসতিৰ গাওঁ পালোঁগৈ। এটা জুপুৰী ঘৰৰ ওচৰত বকুলে জীপ বখাবলৈ ক'লে। এইটোৱেই পৰশুৰ ঘৰ হ'ব। কাৰণ, ঘৰৰ আগত কেইডালমান লুইতত উটি অহা নিমজ পুৰণি গা-গছ। জীপৰপৰা নামাৰ লগে লগে মই বকুলক ক'লোঁ, “পৰশুৰ লগত কথা পতাৰ আগতে এটা কথা ক। আগবাতি ভূত ওলাওঁতে তই কৈছিলি—ইন্সপেক্চন বাংলোৰ সেই ঠাইত এটা মানুহৰ জান মাৰি পুতি থোৱা হৈছিল। তই জানিলি ক'বপৰা?”

সি ক'লে, “পৰশুৱে এদিন মদ খাই ‘লেক্‌চাৰি’ মাৰোঁতে কৈছিল।”

ইয়াকে কৈ দি পৰশুক চিঞৰিলে। এটা নিমেষিত চেহেৰাৰ আদহীয়া মানুহ ওলাই আহিল। আমি জীপৰপৰা নামিলোঁ। আমাৰ ওচৰলৈ অহাত পোনতে এনেকৈ সুধিলোঁ, “নৰেশ্বৰ কাকতী নামৰ মানুহ এজন চিনি পোৱা?”

“হয়, ছাৰ, তেওঁৰ নামহে শুনিলোঁ। জীয়েককহে দেখিলোঁ। ঘৰ ইয়াত নহয়, আপিচবোৰৰ পৰা আধা মাইলমান নিলগত। অহা বাটে গৈ বাঁওফালে সোমাব লাগিব।”

“আমি তাকে সুধিবলৈ অহা নাই। আন এটা কথাহে আছে।”

এই বুলি পৰশুক আঁতৰাই আনি হিজল গছ এজোপাৰ তলত অকলে সুধিলোঁ, “দেবেন মহন্তক, মানে, এচ ডি অ'ক কোনে হত্যা কৰিছিল, জানা?”

“দেবেন মহন্ততো নিখোঁজ হ’ল।”

“মিছা নেমাতিবা। কোৱা, তোমাৰ একো নহয়।” তুমিতো বকুলক কৈছিল।—এটা মানুহৰ জান মাৰি ইন্সপেক্চন বাংলোত পুতি থোৱা হৈছিল। আমাৰ মাত্ৰ জানিবৰ ইচ্ছা। তোমাৰ একো নহয়।”

“এনেয়ে কৈছে।”

“তুমি সঁচাকৈয়ে নেজানা?”

“মই শুনিছোঁহে।”

“কিন্তু তুমিয়েইতো চকিদাৰ আছিল।”

“চকিদাৰ আছিলোঁ হয়, কিন্তু বাতি ক’ত কোনে কি কৰে, মই ক’ব নোৱাৰোঁ।”

“কিন্তু এদিন নতুনকৈ পকা কৰা ঠাই এডোখৰ দেখিছিল।”

“দেখিছিলোঁ।”

“পকা কৰি থকাও দেখিছিল।”

“ছুটা মানুহে চুবুৰীতে ভেটি সমান কৰি থকা দেখিছিলোঁ।”

“মানুহ ছুটা কোন?”

“এতিয়া মনত নাই।”

“বাক ঠিক আছে। তুমি সেইডোখৰ ঠাই দেখুৱাই দিব পাৰিবা?”

“পাৰিম।”

“তেনেহ’লে ওলোৱা। আমি মিলিটৰী মানুহ। তোমাৰ কোনো ভয় নাই।”

আমি তাৰ লগত ওলালোঁ। কিন্তু পোনে পোনে ইন্সপেক্চন বাংলোলৈ গৈ সিহঁতক জীপৰ পৰা নামাব পাছত ভাব হ’ল, এতিয়া সেই ঠাই খন্দাৰ প্ৰয়োজন নাই।

হাজৰিকাক ক’লে, “নীলা জীৱিত যেতিয়া তাকো লৈ অহা উচিত।”

হাজৰিকাই ক’লে, “তুপৰি পুলিছৰ সাক্ষাততহে এই কাম কৰা উচিত।”

গতিকে আমি বকুল আৰু পৰশুৰু তাতে থৈ গুচি আহিলোঁ। নীলাৰ ঘৰৰ ফালে। বাটতে পুলিছ থানা। তাতে হাজৰিকাক নমাই পুলিছক সকলো কথা কৈ ইন্সপেক্চন বাংলোলৈ লৈ যাবলৈ ক’লে।

মই এতিয়া নীলাৰ ঘৰত। দেখিলোঁ—ছুখে বিবৰ্ণ কৰা, বিধবা বিধবা লগা এজনী গাভৰু। এইজনীয়েই নীলা,—যাক দেবেনে প্ৰাণ ভৰি ভাল পাইছিল। এই নীলাকে লৈ দেবেনে সপোন বচিছিল।

তাই মোক বহিবলৈ দিলে। মই ক’লোঁ—“আপুনি মোক নিশ্চয় চিনি নেপায়। মই দেবেনৰ বন্ধু। নিত্য বৰা।”

তাই সুধিলে, “আৰ্মিত কাম কৰে?”

মই ক’লোঁ, “হয়। সম্প্ৰতি অসমতে।”

তাইৰ চকু ঢুলঢুলীয়া পৰিল। তাই থোকাথুকি মাতেৰে সুধিলে, “কথাটো ক’ত শুনিলে, তেওঁৰ ঘৰত?”

“আপুনি বাক কি ভাবে?”

“তেওঁ নিখোঁজ হোৱা নাই। তেওঁ জীৱনক ভাল পোৱা মানুহ। অন্ততঃ মোক এৰি তেওঁ নিখোঁজ হ’ব নোৱাৰে।”

“তেন্তে?”

“তেওঁ চিৰদিনলৈ নাইকিয়া হ’ল।”

এইবুলি কৈ নীলাই চাদৰখনেৰে চকু ছুটা মচিলে। মই নিমাত।

অতীতৰ স্মৃতিয়ে তাইক হয়তো দহন কৰিছে। হয়তো আকৌ দেবেনক দেখাৰ আকাংক্ষাই তাইক বিহ্বল কৰিছে।

“আপোনাক মই লৈ যাবলৈ আহিছোঁ।”

“ক’লৈ?”

“ইন্সপেক্চন বাংলোলৈ।”

“কিয়?”

“মই ক’ব নোৱাৰোঁ। কিয় মই আপোনাক নিব খুজিছোঁ, এই কথা কৈ……উস্, কি আচৰিত! আপুনি যে কিমান যত্নগা সহিছে!”

“দেবেন ওলাইছে?”

“কাতৰকৈ কৈছোঁ—দেবেনৰ কথা আৰু নুশুধিব। অনুগ্রহ কৰি আপুনি ওলোওক।”

এইবাৰ কথা কওঁতে মোৰ মাতটো ডিঙিত মাজে মাজে বৈ বৈ গৈছিল। চকুলোৱে মোৰ দৃষ্টি অস্পষ্ট কৰিছিল। নীলা ভিতৰলৈ গৈছিল। বোধকৰোঁ কাপোৰ সলাবলৈ। মই চ’ৰাঘৰত চৌপাশে চাইছিলোঁ। চকুত পৰিছিল,—বকুলৰ মালাবে আগুৰা দেবেনৰ প্ৰতিচ্ছবি।

নীলা ওলাই আহিল।

আমি আকৌ ইন্সপেক্চন বাংলা পালোঁহি।

আমাৰ পিছে পিছে ভেনেট এখন, পুলিছৰ লগত কেপ্তেইন হাজৰিকা।

আচৰিত কথা যে ইন্সপেক্চন বাংলাৰ যিডোখৰ ঠাইত বেডহ’ল্ডাৰটো থকা কাৰণে হাজৰিকাৰ বাতি সেই অৱস্থাত আছিল আছিল আৰু যিডোখৰ ঠাইতে এজনৰ জান মাৰি পুতি থোৱা হৈছিল বুলি বকুল আৰু ভূতৰূপী দেবেনে কৈছিল, সেইডোখৰ ঠাইলৈকে সেই সময়ত চকিদাৰ কৰা পৰশু দাসে আঙুলিয়াই ক’লে, “ইয়াতে মই নতুনকৈ পকা কৰা দেখিছিলোঁ।”

এইবুলি কোৱাৰ পাছত কোৰ আৰু চিপ্ৰাঙেৰে পকা ভেটি ভঙা হ’ল। কোৰেৰে ছফুটমান খন্দাৰ পাছত এটা জকাৰ খোলাটো দেখা গ’ল। নীলাই চকু ঢাকি তাৰ পৰা আঁতৰ হ’ল। প্ৰায় এঘণ্টামানৰ মূৰত জকাটো মাটিৰ পৰা উলিউৱা হ’ল।

পুলিছ অফিছাৰজনে ক’লে, “এইটো যিকোনো মানুহৰে জকা হ’ব পাৰে।”

আমি একো নেমাতিলোঁ, জকাটোৰ বাঁওহাতত এপাত লোহাৰ

খাক। নীলাই বোধকৰোঁ আঁতৰবপৰা চাই আছিল। তাই আউল-বাউল চুলিবে জকাটোৰ ওচৰলৈ আহি লোহাৰ খাকডালত ধৰি ফেকুৰি ফেকুৰি ক’ব ধৰিলে, “মই চিনি পাইছোঁ। এয়া দেবেনৰে। এইপাত খাকতে ধৰি শপত খাইছিলোঁ—”

এইবুলি কৈয়ে তাই জকাটোৰ গাত সাবট মাৰি ধালে। কান্দি কান্দি ক’লে, “দেবা, মোক এৰি নেযাবা।”

তাই সাবট মাৰি—এনেকৈ কোৱাত অনুমান হ’ল যেন তেজ-মঙহৰ দেবেনৰ গাত সাবট মাৰিহে তাই ইমান দিনৰ বিচ্ছেদ-বেদনাৰ সমাপ্তি বিচাৰিছে। সশৰীৰেহে যেন দেবেনে তাইক বুকুত আশ্ৰয় দিছে।

মই আৰু হাজৰিকাই চকুলো টুকিলোঁ। আনকি বকুল আৰু পৰশুৱেও চকুলো সামৰিব নোৱাৰিলে।

দেবেনৰ জকাটো পুলিছ ভেনত উঠোৱা হ’ল। কিন্তু নীলাই জকাটোক এটা জড় পদাৰ্থৰ দৰে ভেনেটৰ পিছফালে পেলাই নিয়াটো সহ্য কৰিব নোৱাৰিলে। কোনেও নোকোৱাকৈ তাই ভেনেটৰ পিছফালে উঠি জকাটো আলফুলকৈ ধৰি গ’ল।

বকুলক তাতে এৰি আমি জীপত উঠিলোঁ।

ভেনেটখন আগতে চলিল।

পিছে পিছে মই জীপ চলাই গ’লোঁ।

++